

HOE KUNNEN HBO-DOCENTEN DYSLEXIEVRIENDELIJK HANDELEN?

*Evaluatie van het pedagogisch-didactisch handelen
van de docenten van de opleiding HBO-Rechten van de
Haagse Hogeschool in de omgang met dyslectische studenten,
een richtlijn voor het optimaliseren van het handelen*

Julie Warris

Praktijkonderzoek
Master Dyslexiespecialist
1-jarige leerroute
Code : DS07
Fontys OSO
31 mei 2010

Docent : Marchien Loerts

INHOUDSOPGAVE

VOORWOORD.....	4
HOOFDSTUK 1 : INLEIDING	5
HOOFDSTUK 2 : DE PROBLEEMSTELLING	6
2.1. ACHTERGRONDEN	6
2.2. PROBLEEMSTELLING :	7
2.3. TIJDPAD.....	7
HOOFDSTUK 3 : VERANTWOORDING VAN DE PROBLEEMSTELLING.....	8
3.1. OPERATIONALISERING VAN DE PROBLEEMSTELLING	8
3.2. AFBAKENING.....	9
3.3. RELEVANTIE VAN HET ONDERZOEK.....	9
3.4. OPTIMALE OPBRENGST	9
HOOFDSTUK 4 : ACHTERGRONDEN EN THEORETISCH KADER	10
4.1. ONDERZOEKSFUNCTIE EN ONDERZOEKSSTRATEGIE.....	10
4.2. DOMEINAFBAKENING/PRIMAIRE DOELGROEP	10
4.3. DEFINIËRING BELANGRIJKSTE TERMEN EN BEGRIPPEN	10
4.4. TOELICHTING OP KEUZES EN VOORONDERSTELLINGEN	11
4.5. THEORETISCH KADER	11
HOOFDSTUK 5 : METHODE, RESULTATEN EN ANALYSE.....	15
5.1. DEELVRAGEN	15
5.2. DEELVRAAG 1	15
5.3. DEELVRAAG 2	16
5.4. DEELVRAAG 3	18
5.4.1. Analyse gegevens.....	18
5.4.2. Pedagogisch-didactisch handelen (vraag 6 en 7).....	18
5.4.3. Persoonlijke benadering (vraag 6 en 7)	19
5.4.4. Behoeftte aan informatie (vraag 10).....	19
5.4.5. Behoeftte aan ondersteuning (vraag 13).....	20
5.5. BETROUWBAARHEID EN VALIDITEIT RESULTATEN ONDERZOEK	20
HOOFDSTUK 6 : CONCLUSIES	21
6.1. CONCLUSIES DEELVRAAG 1	21
6.2. CONCLUSIES DEELVRAAG 2	21
6.3. CONCLUSIES DEELVRAAG 3 :	21
6.3.1. Communicatie en kennis (vraag 2, 3 en 9, vraag 4 en 5).....	22
6.3.2. Het pedagogisch-didactisch handelen (vraag 6 en 7)	22
6.3.3. De persoonlijke benadering van de student (vraag 6 en 7)	22

6.3.4. Behoeft e aan informatie en ontwikkeling vaardigheden (vraag 10 en 11)	22
6.3.5. Behoeft e aan ondersteuning en bereidheid om mee te werken (vraag 12,13 en 14).....	23
6.5. BEANTWOORDING VAN DE ONDERZOEKSVRAAG	23
6.6. NIEUWE VISIES EN GEZICHTSPUNTEN	23
6.7. VOOR WIE ZIJN DE RESULTATEN VAN HET ONDERZOEK RELEVANT?	24
HOOFDSTUK 7 : DISCUSSIE EN REFLECTIE	25
7.1. DISCUSSIE ONDERZOEK	25
7.1.1. Aanpak onderzoek.....	25
7.1.2. Uitvoerbaarheid.....	25
7.1.3. Acceptatie	25
7.1.4. Effectiviteit.....	25
7.1.5. Tevredenheid	26
7.2. REFLECTIE OP EIGEN LEERPROCES	FOUT! BLADWIJZER NIET GEDEFINIEERD.
SAMENVATTING	26
LITERATUURLIJST	27
BIJLAGE 1 : VRAGENLIJSTEN STUDENTEN EN DOCENTEN.....	29
BIJLAGE 2 : FIGUUR 1 EN 2.....	40
BIJLAGE 3 : RESULTATEN VRAAG 2- 5, 8 EN 9, 11-14 VAN DE VRAGENLIJST DOCENTEN.....	43
BIJLAGE 4 : VERSLAG INTERVIEWS MET STUDENTEN	46

Voorwoord

In de laatste jaren dat ik werkte bij de Haagse Hogeschool, waar ik eerst docent Dutch en mentor was bij de Internationale opleiding International Business and Management Studies en vervolgens docent Nederlands en Ondersteunend Nederlands bij de Academie Facility Management, ben ik mij steeds meer gaan interesseren voor het fenomeen dyslexie en de omgang daarmee op de HHS. Deze interesse is uitgemond in het volgen van de Masteropleiding voor dyslexiespecialist bij de studierichting SEN aan de Fontys Hogeschool. Als afstudeeropdracht heb ik gekozen om te onderzoeken in hoeverre het dyslexiebeleid dat al jaren in ontwikkeling is aan de HHS al is afgedaald naar de afdelingen toe, waarmee ik met name bedoel naar de docenten toe. Als docent meen ik dat er op het gebied van de pedagogisch-didactische aanpak door docenten nog een wereld te winnen is. De opleiding HBO-rechten, waar ik mij al eerder had beziggehouden met de begeleiding van studenten met een onzichtbare functiebeperking, heeft mij in de gelegenheid gesteld om mijn praktijkonderzoek daar te doen.

Ik wil hierbij de teamleider van de opleiding HBO-rechten, de heer Ritsart Plantenga bedanken voor de gastvrijheid die ik bij de opleiding heb ervaren en ook de docenten van de opleiding voor hun vriendelijkheid en de enthousiaste medewerking die zij hebben verleend aan het invullen van de enquêtes voor het onderzoek. Speciale dank aan Maaïke Keizer, die mij heeft ondersteund bij het verzamelen van de enquêteformulieren.

Ik wil verder nog bedanken Mirjam Bosman van Onderwijs en Studentzaken voor haar feedback op het gebied van het recente dyslexiebeleid, decaan Sandra Royaards voor haar medewerking bij het uitzetten van de enquête onder studenten met dyslexie en decaan Kees Mol voor het verstrekken van informatie en meedenken eerder in het traject van de studie. Last but not least wil ik mijn docenten van Fontys bedanken voor hun uitstekende lessen en professionaliteit waardoor ik het maximum kon halen uit mijn studie en tot slot mijn medestudenten voor hun niet aflatende steun.

Hoofdstuk 1 : Inleiding

Aanleiding en doel

In het kader van de opleiding voor dyslexiespecialist bij de Masteropleiding Special Educational Needs aan de Fontys Hogeschool moet als afstudeeropdracht een praktijkonderzoek worden gedaan in de eigen professionele praktijk. Als onderwerp voor deze opdracht is gekozen om te onderzoeken in hoeverre het dyslexiebeleid dat al jaren in ontwikkeling is aan de Haagse Hogeschool nu al werkelijk is afgedaald naar de afdelingen toe, waarmee met name bedoeld wordt naar de docenten en docent/studieloopbaanbegeleiders toe. De bedoeling is om op basis van het afnemen van de dyslexiescan van het Masterplan Dyslexie (Ministerie van OCW, 2005-2007 en doorgaand) conclusies te trekken en een advies uit te brengen voor de docenten van de opleiding HBO-rechten. Deze opleiding is interessant omdat de opleiding enerzijds een actief beleid voert voor studenten met een functiebeperking, wat tot uiting komt in de uitwerking van een aantal procedures. Aan de andere kant voert de opleiding een actief taalbeleid, wat tot uiting komt in het curriculum en de instelling van een Taallounge, waar studenten terecht kunnen voor individuele begeleiding op taalgebied.

Onderzoeksvraag

Onderzocht wordt hoe, binnen de kaders van het op de Haagse Hogeschool ontwikkelde beleid voor studenten met een functiebeperking, docenten en studieloopbaanbegeleiders van de opleiding HBO-rechten hun handelen kunnen optimaliseren in de omgang met studenten met dyslexie, uitgaande van de vier zorgniveaus van het Continuüm van Zorg (Struiksmā, 2005). Er wordt een advies gegeven aan de hand van bestaande literatuur en onderzoeken en op basis van een onderzoek naar het handelen van de docenten en de wensen van de studenten.

Indeling onderzoeksverslag

In hoofdstuk 2 wordt de probleemstelling gepresenteerd, waarna in hoofdstuk 3 de verantwoording van de probleemstelling volgt. In hoofdstuk 4 worden achtergronden en theoretisch kader behandeld. In hoofdstuk 5 volgen dan de beschrijving van de methode van het onderzoek, het onderzoek zelf, de resultaten en de analyse van de resultaten. Allereerst wordt in kaart gebracht wat er al bekend is uit eerder onderzoek dat op school is verricht rond studenten met dyslexie. Vervolgens wordt het ingezette onderzoek onder docenten/studieloopbaanbegeleiders en studenten beschreven en de resultaten daarvan. In hoofdstuk 6 volgen de conclusies uit de deelvragen en wordt de onderzoeksvraag beantwoord. In hoofdstuk 7 volgt de discussie en reflectie gevolgd door een samenvatting van het onderzoek. In de bijlagen zijn de onderzoeksinstrumenten en figuur 1 en 2 bijgevoegd, de resultaten van de vragen van de dyslexiescan voor docenten die niet binnen het kader van het onderzoek vallen en de verslagen van de interviews met studenten.

Hoofdstuk 2 : De probleemstelling

In dit hoofdstuk komen achtergronden, probleemstelling en tijdpad aan de orde.

2.1. Achtergronden

In 2005 lanceerde het Ministerie van OCW een “plan van aanpak” voor het terugdringen van de belemmeringen bij het studeren met een functiebeperking. Instellingen van HO werd gevraagd om een instellingsbeleidsplan te ontwikkelen. De Haagse Hogeschool formuleerde in een strategisch beleidsstuk “*de Haagse Bachelor op maat*” (De Haagse Hogeschool, juni 2005) beleid om “*studenten met een functiebeperking de mogelijkheid te bieden tot zelfsturing, talentontwikkeling en studiesucces*”. In de tweejaarlijkse rapportage “*Studeren met een handicap/chronische ziekte aan de Haagse Hogeschool*” (Aangenendt & Bil-Meijer, 2007) werden als de belangrijkste obstakels voor het bereiken van dit doel genoemd : gebrek aan ambitie, gebrek aan kennis, kwaliteit interne organisatie en geld. Er werden acht speerpunten geformuleerd en op een aantal hiervan zijn aanzienlijke stappen gezet. In het “Actieplan terugdringen belemmeringen voor studenten met functiebeperking, 2^e tussenrapportage (De Haagse Hogeschool, maart 2009) en in de eindrapportage (Haagse Hogeschool, september 2009) wordt verslag uitgebracht van de verschillende aandachtsgebieden.

Uit een recent evaluatieonderzoek onder studenten van de HHS over studeren met een functiebeperking (Haagse Hogeschool, januari 2010) blijkt dat sinds enkele jaren geleden een aanzienlijke verbetering is te bespeuren in de tevredenheid onder deze studenten over het wegnemen van belemmeringen door facilitering. De tevredenheid over intake, voorzieningen, begrip en voorlichting is voldoende, maar de tevredenheid over onderwijsaanpassingen en speciale begeleiding blijven nog achter.

Onder leiding van de studentenpsycholoog is een netwerk van coördinerende studieloopbaanbegeleiders per academie getraind in de begeleiding van studenten met een onzichtbare functiebeperking (Lambeek, 2008) met de bedoeling om voor elke academie scholing van de studieloopbaanbegeleiders ter hand te nemen. Het is opvallend dat er in de omgang met studenten met dyslexie geen scholing is geweest, terwijl zij toch 28% vormen van de groep van studenten met een functiebeperking (De Haagse Hogeschool, januari 2010). Landelijk ligt dit percentage zelfs rond de 40%. Ook zijn de docenten nog niet bevraagd naar hun handelen en behoefte aan scholing. Daarom is dit laatste gekozen als onderwerp voor dit onderzoek. Er is geprobeerd een handreiking te bieden aan docenten voor het pedagogisch-didactisch handelen in de dagelijkse onderwijspraktijk met betrekking tot studenten met dyslexie. Onder de docenten en docent/slb'ers van de opleiding HBO-rechten is een onderzoek gedaan naar hoe dyslexievriendelijk zij al handelen en tegen welke praktische vragen zij nog aanlopen. Op basis daarvan is een advies gegeven hoe het handelen te optimaliseren. Het onderzoek kan gebruikt worden door docenten om informatie uit te halen over de omgang met studenten met dyslexie voor de eigen onderwijspraktijk. Het kan ook als richtlijn dienen de overige academies van de HHS.

Het landelijke actieplan “Terugdringing belemmeringen voor studenten met een functiebeperking” liep in 2009 af en daarmee eindigde ook de financiële impuls van het OCW. De vraag is dus wel waar de verdere ontwikkeling van het beleid voor studenten met een functiebeperking zal worden ondergebracht.

In maart 2010, tijdens het schrijven van dit onderzoeksrapport, is het rapport “*Meer mogelijk maken*” verschenen van de Commissie Maatstaf (Commissie Maatstaf, 2010) met een advies aan het Ministerie van OCW over het verbeteren van de toegankelijkheid van het hoger onderwijs voor studenten met een functiebeperking. Hierin wordt geadviseerd om de kaders en randvoorwaarden ten aanzien van de kwaliteit van het onderwijs voor deze doelgroep beter te borgen. Het begrip diversiteit omvat in dit rapport nadrukkelijk ook deze

doelgroep. Het rapport gaat uit van de onderzoeksgegevens uit het rapport van de Inspectie van het Onderwijs “*Onbelemmerd studeren*” (Inspectie van het Onderwijs, november 2009). Daarin wordt aangegeven dat het streven om tot een gelijkwaardiger uitgangspositie te komen voor studenten met een functiebeperking in vergelijking tot de reguliere studenten nog in onvoldoende mate is behaald. De bevindingen in dit onderzoeksrapport bevestigen de resultaten van het Inspectierapport

2.2. Probleemstelling :

De probleemstelling wordt als volgt geformuleerd :

Hoe kunnen **docenten en studieloopbaanbegeleiders** van de opleiding HBO-rechten bij de Academie Bestuur, Recht en Veiligheid van de Haagse Hogeschool, binnen de kaders van het op de Haagse Hogeschool **ontwikkelde beleid voor studenten met een functiebeperking**, *hun pedagogisch-didactisch handelen optimaliseren* in de omgang met **studenten met dyslexie**, uitgaande van de **vier zorgniveaus van het Continuüm van Zorg**.

2.3. Tijdspad

Februari 2010	:	Opzet, tijdspad
Maart 2010	:	De enquêtes worden opgesteld en uitgezet Literatuuronderzoek en theoretische onderbouwing
April 2010	:	De resultaten van de enquêtes worden verwerkt
Mei 2010	:	De onderzoeksresultaten worden geanalyseerd en de conclusies geformuleerd

Hoofdstuk 3 : Verantwoording van de probleemstelling

In dit hoofdstuk komen de operationalisering van de probleemstelling, afbakening en relevantie van het onderzoek en de optimale opbrengst aan de orde.

3.1. Operationalisering van de probleemstelling

De genoemde termen in de probleemstelling worden nu geoperationaliseerd.

Dyslexie

De definitie van dyslexie volgens de Stichting Dyslexie Nederland (SDN) luidt : *‘Dyslexie is een stoornis die gekenmerkt wordt door een hardnekkig probleem met het aanleren en het accuraat en/of vlot toepassen van het lezen en/of spellen op woordniveau’* (SDN, 2008). *“Het automatiseren van het spellen ontwikkelt zich niet of zeer onvolledig of zeer langzaam, ondanks extra didactische en remediërende inspanningen”* (Gezondheidsraad, 1995) *“De basistechniek voor schriftelijk taalgebruik is geen automatisme geworden maar is een aandachtveragende activiteit gebleven.”* (Hofmeester, 2002). Bijkomende aspecten van dyslexie kunnen zijn : concentratieproblemen op lees- of schrijftaken, problemen met tijd, organisatie en planning en met stress. Als gevolg van dyslexie kunnen faalangst en emotionele problemen optreden.

Studenten met dyslexie

Het onderzoek vindt o.a. plaats onder studenten met dyslexie. Dit houdt in dat de student of in het verleden een dyslexieverklaring heeft ontvangen van een daartoe bevoegde instantie of zelfstandig gevestigde GZ-psycholoog of er is een vermoeden van dyslexie, dat door handelingsgericht diagnostisch onderzoek (HGD) door een dyslexiespecialist is bevestigd.

Dyslexiebeleid binnen het HHS beleid voor studenten met een functiebeperking

In het door Onderwijs en Studentzaken ontwikkelde beleid voor studenten met een functiebeperking aan de HHS, neergelegd in het beleidsstuk “de Haagse Bachelor op maat” is een werkwijze vervat voor de aanvraag en realisatie van aanpassingen. Dyslexie maakt deel uit van dit beleid voor alle studenten met een functiebeperking en is niet als zodanig apart beschreven. Er is ook geen apart dyslexieprotocol. In het scholingsplan van studieloopbaanbegeleiders in het omgaan met studenten met een onzichtbare functiebeperking (Lambeek, 2008) komt dyslexie niet aan de orde. Wel is er een “werkgroep dyslexie” actief en loopt er een project “kennisontwikkeling rond dyslexie”, dat o.a. stappen zet op weg naar hogeschoolbrede implementatie van het softwareprogramma Kurzweil, wat ondersteuning biedt bij dyslexie.

Docenten en studieloopbaanbegeleiders

Bij de HHS is studieloopbaanbegeleider (SLB ‘er) geen aparte functie, maar een van de vele taken die docenten uitoefenen naast het lesgeven. De SLB ‘er geeft professionele steun aan studenten bij het maken van keuzes, de planning van de studie, de reflectie op het leerproces en loopbaanontwikkeling. In een concept visiedocument van de werkgroep SLB (Haagse Hogeschool, Werkgroep SLB, 2008) wordt studieloopbaanbegeleiding als volgt gedefinieerd : *“Studieloopbaanbegeleiding is het coachen van studenten individueel en in groepsverband met als doel dat de student met succes zijn studie aan de Haagse Hogeschool afrondt met een bachelorgetuigschrift. Hij heeft zelf zijn studieloopbaan vorm kunnen geven en op adequate wijze gebruik gemaakt van keuzemogelijkheden binnen en buiten de Haagse Hogeschool. Hij is voorbereid op zijn beroepsloopbaan en is als zelfregisserende, zelfstandige, verantwoordelijke, lerende en competente professional aantrekkelijk voor het werkveld”.*

Optimaliseren van handelen

Met het optimaliseren van het handelen wordt bedoeld, dat docenten optimaal bijdragen aan de afstemming van student en onderwijs volgens het model van de vier zorgniveaus, zoals hieronder nader wordt gedefinieerd.

Vier zorgniveaus van Continuüm van zorg

De vier zorgniveaus in het onderwijs zijn het eerst beschreven voor het Primair Onderwijs in “Organisatorisch Zorgcontinuüm PO” (Struiksmā, 2005). In 2007 is in het kader van het Masterplan dyslexie een eerste aanzet gegeven tot een Organisatorisch zorgcontinuüm voor het Voortgezet Onderwijs (Kleijnen e.a., 2007). In hoofdstuk 4 wordt dieper ingegaan op de relevantie van deze zorgniveaus voor het omgaan met studenten met dyslexie in het Hoger Onderwijs.

3.2. Afbakening

Dit onderzoek beperkt zich in principe tot het pedagogisch-didactisch handelen bij dyslexie bij de opleiding HBO-rechten. Met beleid wordt bedoeld het hogeschoolbrede beleid voor omgang met studenten met functiebeperking, zoals dat bij deze opleiding in de praktijk concreet is vormgegeven, al wordt dit in een breder theoretisch kader geplaatst. Het onderzoek vindt plaats onder docenten, SLB ‘ers en studenten met dyslexie van deze en andere opleidingen. Voor het dossieronderzoek wordt hogeschoolbreed onderzoek onder sleutelfiguren en studenttevredenheidsonderzoek onder studenten met een functiebeperking meegenomen.

3.3. Relevantie van het onderzoek

Theoretisch heeft het onderzoek betrekking op het thema implementatie van begeleiding bij dyslexie. De theorie van Struiksmā over de vier zorgniveaus is hierbij het uitgangspunt (4.3). Wat betreft de praktische en maatschappelijke relevantie, kan het onderzoek hopelijk bijdragen aan de kansen op talentontwikkeling en studiesucces voor de student met dyslexie op de HHS. Dit past in het strategisch beleid van de HHS, dat diversiteit en participatie hoog in het vaandel heeft, zoals wordt aangegeven in het beleidsstuk HOP 7 (De Haagse Hogeschool, 2009). In het rapport van de commissie Maatstaf wordt het belang van de toegankelijkheid van het HO voor studenten met een functiebeperking onderschreven, niet alleen voor de studenten zelf, maar voor overheid, instanties en economie. Het moet de studie-uitval onder deze studenten beperken en de arbeidsparticipatie vergroten.

3.4. Optimale opbrengst

De opbrengst van het onderzoek is optimaal, als het onderzoek ook leidt tot bewustwording van de problematiek en vooral ook van de praktische oplossingen bij docenten en opleiding HBO-rechten. Scholing in het pedagogisch-didactisch handelen in de omgang met studenten met dyslexie kan ingezet worden in het verlengde van de scholing van docenten in het kader van het taalbeleid. De structuren en beleidsmiddelen van het taalbeleid, maar ook die van het diversiteitsbeleid en het programma talentontwikkeling kunnen aangewend worden om het pedagogisch didactisch handelen eerst opleidingsbreed en vervolgens academiēbreed te ondersteunen. Optimaal is het effect als goed ingebed beleid voor didactiek en begeleiding bij dyslexie zich op deze manier hogeschoolbreed kan ontwikkelen.

Hoofdstuk 4 : Achtergronden en theoretisch kader

In dit hoofdstuk komen onderzoeksfunctie en –strategie en domeinafbakening aan de orde. De belangrijkste termen en begrippen worden gedefinieerd en keuzes en veronderstellingen worden toegelicht. Dit hoofdstuk bevat ook het theoretisch kader, van waaruit het onderzoek is opgezet en geïnterpreteerd..

4.1. Onderzoeksfunctie en onderzoeksstrategie

De functie van het praktijkonderzoek is voornamelijk evaluatie en de onderzoeksstrategie die wordt gehanteerd is dan ook een evaluatieonderzoek (Harinck, 2006). Allereerst wordt dossieronderzoek gedaan naar hogeschoolbreed beleid en eerdere resultaten van onderzoek onder docenten en studenten. Vervolgens wordt de vragenlijst voor docenten HO van de dyslexiemonitor uitgezet bij HBO-rechten en de vragenlijst voor studenten in vereenvoudigde vorm ingezet voor een diepte-interview met twee studenten met dyslexie van die opleiding.

4.2 Domeinafbakening/primaire doelgroep

Het onderzoek wordt gedaan bij de studierichting HBO-Rechten van de Academie voor Recht, Bestuur en Veiligheid van de Haagse Hogeschool, onder docenten met of zonder taken van studieloopbaanbegeleiding en studenten met dyslexie..

Het onderzoek beperkt zich tot het primaire proces van de dyslexiebegeleiding. Die kan men onderverdelen in de volgende thema's : aanbod, signaleren/screenen en diagnostisch onderzoek, pedagogisch-didactische aanpak en contacten met ouders/externen. Het onderzoek beperkt zich tot de pedagogisch-didactische aanpak en hoe die vorm te geven op de vier zorgniveaus, zoals die hieronder nader worden omschreven.

4.3. Definiëring belangrijkste termen en begrippen

In deze paragraaf wordt een aantal belangrijke termen en begrippen gedefinieerd.

Vragenlijsten van de Dyslexiemonitor

De landelijke (digitale) Dyslexiemonitor (www.dyslexiemonitor.nl), ontwikkeld in het kader van het Masterplan dyslexie, is bedoeld om dyslexiebeleid in kaart te brengen en begeleiding van dyslectische leerlingen in het PO, VO en HBO te monitoren. Zij brengt de mogelijkheden van de school in beeld om goede dyslexiebegeleiding te verzorgen, ingebed in dyslexiebeleid. Zij monitort de resultaten van de leerlingen op de onderdelen die in de meetmomenten van de protocollen (PO, VO en HO) zijn aangegeven. De monitor voorziet in een nulmeting en een periodieke peiling.

De dyslexiemonitor maakt gebruik van vier verschillende vragenlijsten, de zogenaamde dyslexiescans, een voor de student, een voor docenten, studiebegeleiders en coördinatoren, een voor decanen en een voor het management. In dit onderzoek zijn twee vragenlijsten (dyslexiescans HO) gebruikt, die voor docenten/studieloopbaanbegeleiders en die voor studenten. De vragenlijsten hebben verschillende functies, een signaalfunctie, evaluatie, dialoog (leren van elkaar) en planning (hoe gaan we verbeteren). Het gaat niet om het vellen van een oordeel. (Kleinen en Klein, 2007)

“Procedure aanpassingen wet gelijke behandeling handicap/chronische ziekte in de HHS/THR”

Overeenkomstig de “Procedure aanpassingen wet gelijke behandeling handicap/chronische ziekte in de HHS/THR” van de ‘Haagse Bachelor op maat’ is de werkwijze bij iedere functiebeperking dezelfde en is er geen aparte werkwijze voor dyslexie. In deze werkwijze worden de procedures voor de uitvoering van de toegekende aanpassingen en voor evaluatie en terugkoppeling beschreven. Met behulp van een intake-instrument en de

website Handicap en Studie wordt een intake op maat gedaan door de decaan, waarna een advies volgt richting examencommissie. De examencommissie toetst vervolgens de geadviseerde aanpassing aan de Wet Gelijke Behandeling (WGB/H CZ, 2003). De diensten ondersteunen bij de uitvoering van de aanpassingen.

De vier zorgniveaus van het continuüm van zorg

De vier zorgniveaus, beschreven in het “Organisatorisch Zorgcontinuüm PO” door Chris Struiksma komen terug in de vragenlijsten (dyslexiescans) van de Dyslexiemonitor. De vragen in de lijsten bieden zicht op de verschillende niveaus, waarop dyslexiebegeleiding gegeven kan worden. Vertaald naar de situatie op het HO zijn dit de volgende niveaus :

Niveau 1 : Het dagelijkse onderwijs aan alle studenten tijdens alle vormen van colleges.

Niveau 2 : Specifieke op dyslectische studenten afgestemde maatregelen tijdens de colleges. Het gaat hier om alles wat een docent extra in de klas doet speciaal voor een student van deze doelgroep. Het kan ook zijn dat de maatregel voor alle studenten genomen wordt.

Niveau 3 : Extra begeleiding van de student buiten de colleges om door een vakdocent, de decaan, een studieloopbaanbegeleider, de coördinerende studieloopbaanbegeleider of door een in dyslexie geschoolde docent..

Niveau 4 : Externe diagnostiek en behandeling. Het gaat om hoe deze samenhangt met de begeleiding op school en hoe de onderlinge afstemming plaatsvindt.

4.4. Toelichting op keuzes en vooronderstellingen

Er is voor gekozen om de Dyslexiescans te gebruiken als meetinstrument omdat het een beproefd landelijk instrument is waardoor de resultaten ook met onderzoek bij andere opleidingen en onderwijsinstututen vergeleken kunnen worden. Ook kan op basis van deze eenmalige meting eventueel later de Dyslexiemonitor nog verder ingezet worden. In dat geval kunnen de resultaten van dit onderzoek dienen als nulmeting. De keuze voor een advies voor docenten komt voort uit het inzicht dat in de praktijk op de werkvloer is ontstaan, dat beleid valt of staat bij het draagvlak dat dit heeft onder docenten.

De vooronderstelling is, dat op basis van dit onderzoek een beeld ontstaat van in hoeverre het dagelijks onderwijs bij deze opleiding al aansluit bij de instructiebehoeften van de student met dyslexie en hoe het sterke pedagogisch-didactische handelen verder ontwikkeld kan worden zodat niet alleen deze student, maar alle studenten ervan profiteren. Docenten kunnen gaan inzien dat, als de problemen van studenten met dyslexie serieus genomen worden, dit kansen kan bieden om het eigen onderwijs voor alle studenten te optimaliseren en geen belasting daarvoor hoeft te vormen.

4.5 Theoretisch kader

In deze paragraaf wordt nader ingegaan op de theorie die ten grondslag ligt aan de analyse van het onderzoek.

Protocol Dyslexie Hoger Onderwijs

Bij het onderzoek en de advisering wordt uitgegaan van het Protocol Hoger Onderwijs (Kleijnen & Loerts, 2006). Het protocol biedt theoretische en praktische kaders voor o.a. competentiegericht begeleiden, digitale ondersteuning, ontwikkeling en implementatie van dyslexiebeleid in het Hoger Onderwijs. Het is een “*inhoudelijke en procedurele handreiking om maatwerkgerichte begeleiding en bij de instelling passend beleid te ontwikkelen*”.

Inclusief beleid en passend onderwijs

Inclusief onderwijs beoogt om in plaats van leerlingen met een handicap of leerstoornis uit de gewone schoolomgeving weg te halen de specifieke hulp naar de leerling te brengen in de gewone school. Waar geïntegreerd onderwijs de nadruk legt op integratie en de leerling zich

dus aanpast aan de bestaande schoolomgeving, wordt bij inclusief onderwijs de nadruk gelegd op het aanvaarden van de verscheidenheid. De school past zich aan de leerling en zijn mogelijkheden aan. Voor het PO en VO roept deze visie al jaren discussies op, o.a. over de positie van het Speciaal Onderwijs.

In 2011 treedt de nieuwe Wet Passend Onderwijs in werking (Dijksma, 2007). De inzet van de nieuwe wet is een passend aanbod en de best mogelijke opleidingskansen voor zorgleerlingen (in het reguliere onderwijs en/of in het speciaal onderwijs) van PO en VO, een betere positie voor de ouders van deze leerlingen, één regionaal loket voor de indicatiestelling en een onderwijsaanbod dat ook voor deze leerlingen inzet op passende onderwijs- en ontwikkelingsdoelen. Het kabinet streeft naar een landelijk dekkende infrastructuur van regionale netwerken in 2011. Het ideaal van inclusief onderwijs binnen eenzelfde school wordt dus geen realiteit, maar er worden wel netwerken van scholen gevormd die binnen dat netwerk passend onderwijs kunnen gaan verzorgen in de zin van de nieuwe wet.

In het HO en dus ook op de HHS heeft een student met een functiebeperking op basis van de *“Wet Gelijke Behandeling op grond van Handicap of Chronische Ziekte”* (WGB/H CZ, 2003) recht op aanpassingen, die het mogelijk maken om op een gelijkwaardige manier deel te nemen aan het onderwijs. De Academies zijn verantwoordelijk voor het verlenen van de voorzieningen. Studenten met dyslexie krijgen vaak extra examentijd en tentamenopdrachten in een groter lettertype. Er zijn echter vaak ook meer en andere voorzieningen nodig om de studiestof voor hen studeerbaar te maken. Het is ook daarom zaak om te onderzoeken in hoeverre het onderwijs werkelijk aansluit bij de onderwijsbehoeften van deze studenten.

De Commissie Maatstaf zegt over inclusief beleid in het Hoger Onderwijs het volgende : *“De commissie is voorstander van inclusief beleid waar mogelijk, want veel algemene maatregelen gericht op flexibilisering, begeleiding en maatwerk zijn goed voor alle studenten, maar zijn voor deze groep echt wezenlijk. De commissie acht het echter onvermijdelijk dat er in aanvulling daarop ook specifiek beleid is voor studenten met een functiebeperking.”*

Continuum van zorg en geïntegreerde werkwijze

Chris Struiksma pleit in zijn artikel : *“Passend onderwijs bij leesproblemen en dyslexie”* (Struiksma, 2007) voor een geïntegreerde aanpak voor leerlingen met leesproblemen (dus geen dyslexie) en dyslexie in het basisonderwijs. Je kunt dit vertalen naar het HO. Hij onderscheidt vier niveaus waarop je de onderwijspraktijk kunt beïnvloeden : beleidsniveau, opleidingsniveau, klassenniveau en individueel niveau. Hij pleit ervoor dat wat mogelijk is, op een hoger niveau georganiseerd wordt. Hierdoor wordt het aantal leerlingen/studenten dat adequaat bediend wordt, geoptimaliseerd omdat van maatregelen op een hoger niveau meer studenten profiteren. De voorwaarde is, aldus Struiksma, dat de maatregelen tot op alle niveaus uitgewerkt worden, omdat het systeem anders niet meer functioneert.

Concreet voor de situatie op de HHS betekent dit dat als de school het onderwijs zo vorm geeft dat deze aansluit bij de diverse leerstijlen en instructiebehoeften van zoveel mogelijk studenten, minder studenten een beroep hoeven te doen op speciale voorzieningen. Voorbeelden van handelen bij dyslexie die op een hoger niveau georganiseerd kunnen worden zijn :

- Als op klassenniveau wordt gezorgd dat voorafgaand aan een studieblok het studiemateriaal op Blackboard staat, hoeft dit niet als individuele maatregel toegepast te worden.
- De opleiding kan het gebruik van Pod-casting en Vodcasting standaard invoeren, zodat alle studenten van de opleiding daarvan kunnen profiteren.

- Als de school een module organiseert voor studenten met dyslexie om te leren compenserende strategieën in te zetten bij de studie, zouden ook studenten van andere academies zich daarvoor kunnen inschrijven.

Hoe meer zaken op schoolniveau geregeld worden, hoe minder tijd dit de opleiding of de docent kost.

Taalbeleid op de HHS

In de “Notitie taalbeleid Haagse Hogeschool” (Minkman, 2009) wordt hogeschoolbreed taalbeleid uitgestippeld, dat poogt “*de onderwijspraktijk aan te passen aan de taalleerbehoefte van de student*”. Het beleid schept een kader waarbinnen alle opleidingen moeten opereren. Het is gericht op alle studenten met daarbij een aanvullend doelgroepenbeleid. Het beleid richt zich expliciet op het verbeteren van de schrijfvaardigheid. Bij het taalbeleid worden niet alleen docenten Nederlands betrokken, maar alle docenten die Nederlandstalige schrijfproducten moeten beoordelen. Deze zullen daarin getraind worden. Er zal o.a. een taaloket worden ingericht. Extra taalmodules zullen aangeboden worden voor de ‘allerzwaksten’ waarin gewerkt zal worden aan : zinsbouw, grammatica, woordenschat en spreekvaardigheid.

Het Bureau Ondersteunend Onderwijs Nederlands van de HHS verzorgt de instaptoets en trajecten taalvaardigheid en werkwoordspelling voor eerstejaars studenten die uitvallen op de toets. Er is geen plicht voor de academies om hiervan gebruik te maken. BOON organiseert o.a. een speciale module van 6 weken voor studenten met dyslexie, waarin vooral de focus ligt op foutenanalyse en het zoeken naar strategieën om het eigen werk te controleren.

Bij HBO-rechten zijn recentelijk taallessen toegevoegd aan het curriculum van het eerste jaar. Studenten kunnen begeleiding bij individuele taalproblemen vragen bij de Taallounge.

In het kader van het nieuwe taalbeleid is een stuurgroep en een docentenplatform gevormd. Deze zullen verder concrete inhoudelijke invulling moeten geven aan het beleid. Omdat dyslexie een probleem is dat zich uit in de schrijfvaardigheid, verdient beleid deel uit te maken van het nieuwe taalbeleid. Scholing in het pedagogisch-didactisch handelen bij dyslexie past hier in.

Competentiegericht begeleiden

De school kan een belangrijke basis leggen voor het leren omgaan met dyslexie (Verhoeven & Wentink, 2008). Omgaan met verschillen is niet alleen een taak van decanen, teamleiders en slb'ers. Het zijn de docenten, die de belangrijkste rol vervullen. De competenties waarover docenten moeten beschikken om deze rol te vervullen staan beschreven in het Protocol dyslexie voor het HO (Kleijnen & Loerts, 2006). Het protocol geeft ook een overzicht van 15 generieke studentcompetenties en de implicaties daarvan voor de begeleiding van een student met dyslexie.

Voor de student met dyslexie is het omgaan met zijn of haar dyslexie een noodzakelijk te verwerven competentie, net zoals andere studenten mogen of moeten werken aan voor hen relevante competenties. In het Hoger Onderwijs gaat het niet meer om spellingsremediëring voor de student met dyslexie, gezien de hardnekkigheid van de aandoening (zie 3.1). Op het gebied van het ontwikkelen van lees- en schrijfvaardigheid in het algemeen is in deze fase zeker nog wel winst te behalen. De nadruk moet daarbij echter liggen op het ontwikkelen van een juiste aanpak en het inzetten van compenserende strategieën en middelen (Kleijnen & Loerts, 2006). Het gaat om de vragen : Wat zijn mijn individuele problemen bij de studie door mijn dyslexie en wat zijn oplossingen voor die problemen. Kan ik het probleem zelf oplossen of heb ik hulp nodig? Van welke aanpassingen en ondersteunende maatregelen kan ik gebruikmaken? Hoe moet ik dat in de praktijk realiseren? Waar moet ik wel en waar kan ik beter geen tijd in steken? Deze vragen horen aan de orde te komen in een begeleidingstraject.

Handelingsgericht werken (HGW)

Het doel van de behandeling van dyslexie is om de leerling te leren omgaan met een gebrekkige automatisering. Volgens de principes van het handelingsgericht werken is behandeling erop gericht om de beperking en de nadelige gevolgen daarvan op te heffen of te verminderen en te leren omgaan met de beperking (Pameijer & Beukering, 2006 en 2007). Vertaald naar de praktijk van het HBO houdt dit in : het leren omgaan met compenserende strategieën, het voorkomen van een vermindering van studieresultaten, die niet in verhouding staat tot de algehele studiecapaciteiten en het verminderen en verder voorkomen van emotionele en sociale gevolgen (Gezondheidsraad, 1995).

De principes van het handelingsgericht werken zijn toepasbaar in het HBO. Dit zijn :

- Onderwijsbehoefte van de student staat centraal
- Werken vanuit transactioneel referentiekader : de student in de concrete schoolsituatie
- Uitgaan van de positieve aspecten : de sterk ontwikkelde vaardigheden
- Samenwerken met betrokkenen, zoals docent, slb'er, decaan, etc.
- Doelgericht werken : goede studieresultaten
- Systematisch en transparant : gebruik maken van handelingsplan

Tutoring en mentoring

Op de HHS lopen in het kader van het Programma Talentontwikkeling vanaf 2004 (Haagse Hogeschool, 2004) projecten op het gebied van tutoring van propedeusestudenten door ouderejaarsstudenten en mentoring van eerstegeneratiestudenten in het VO door studenten van de school. Met het inzetten van tutoring is bij HBO-rechten reeds een start gemaakt. Bekeken kan worden in hoeverre dit ook voor de doelgroep van de student met functiebeperking ingezet kan worden. In het rapport van de Commissie Maatstaf wordt geadviseerd om de buddy, een medestudent, aan te stellen om invulling te geven aan de behoefte aan persoonlijke begeleiding bij de student met functiebeperking, als aanvulling op begeleiding door de studieloopbaanbegeleider.

Dyslexie en studeren op het HBO

Het gaat bij dyslexie om een hardnekkig lees- en/of schrijfprobleem op woordniveau. Het probleem is zo hardnekkig dat het in de volwassenheid blijft bestaan (zie 3.1). Remediering van lezen of spelling is als zodanig dan niet meer aan de orde. Studenten met dyslexie, die toelaatbaar zijn voor het HBO, hebben de intelligentie en competenties in huis om, met behulp van allerlei compensatiestrategieën, op het HBO te belanden. Daar worden nieuwe eisen gesteld en moeten naast de vakcompetenties ook veel algemene competenties ontwikkeld worden om de studie tot een succes te maken. Een probleem met lezen en schrijven op woordniveau belemmert de student bij het studeren. Hij heeft door de problemen twee tot drie keer zoveel tijd nodig voor het bestuderen van literatuur en voor schrijfp opdrachten dan de gemiddelde student. Hij zal daarom alle reeds verworven competenties ter compensatie moeten inzetten.

Hoofdstuk 5 : Methode, resultaten en analyse

5.1. Deelvragen

De probleemstelling luidt : “Hoe kunnen docenten en studieloopbaanbegeleiders van de opleiding HBO-rechten bij de Academie Bestuur, Recht en Veiligheid van de Haagse Hogeschool, binnen de kaders van het ontwikkelde beleid voor studenten met een functiebeperking, hun pedagogisch-didactisch handelen optimaliseren in de omgang met studenten met dyslexie, uitgaande van de vier zorgniveaus van het Continuüm van Zorg?”

Er zijn drie deelvragen geformuleerd die elk uiteenvallen in een aantal subvragen. Bij elke deelvraag worden materiaal, resultaten en analyse van de resultaten behandeld. Aan het eind van het hoofdstuk volgt een verantwoording van de betrouwbaarheid en validiteit van het onderzoek. De deelvragen zijn :

1. Wat is bekend uit onderzoek onder management, decanen en hoofden examencommissie over omgang met dyslexie bij de opleidingen?
2. Wat is bekend uit onderzoek onder studenten naar de omgang met dyslexie bij de opleidingen?
3. Welke vormen van pedagogisch-didactisch handelen ten aanzien van studenten met dyslexie passen docenten reeds toe en welke nog niet? Welke informatie en ondersteuning willen zij?

5.2. Deelvraag 1

Wat is bekend uit onderzoek onder management, decanen en hoofden examencommissie (sleutelfiguren) over omgang met dyslexie bij de opleidingen?

Er is dossieronderzoek gedaan naar de resultaten uit onderzoek naar de omgang met dyslexie onder sleutelfiguren op de HHS op basis van “*Opleidingen aan het woord, samenvatting van het onderzoek in opdracht van de HHS*” (De Haagse Hogeschool, maart 2007) en “*Studeren met een handicap/chronische ziekte aan de Haagse Hogeschool, tweejaarlijkse rapportage*” (Aengenendt & Meijer, 2007).

Deelproject 6, “*Onderwijs op Maat*” van de “*Haagse Bachelor op Maat*” startte in 2006 met een onderzoek onder sleutelfiguren van 20 opleidingen van de Haagse Hogeschool. Uit dit onderzoek bleek dat gebrek aan interne organisatie, kennis over het beleid en gebrek aan uitwisseling van ervaringen tussen opleidingen belemmerende factoren zijn. Als speerpunten werden o. a. genoemd : initiatieven op het gebied van dyslexie en onzichtbare functiebeperkingen, waarmee werd bedoeld : kennisontwikkeling, experimenteren in opleidingen en eventueel standaardiseren van aanpak

In de tweejaarlijkse rapportage *Studeren met een handicap aan de Haagse Hogeschool* (Aengenendt & Bil-Meijer, 2007) wordt de problematiek bij de opleidingen als volgt verwoord : “*Alhoewel de sleutelfiguren de ambitie hebben van talentontwikkeling voor alle studenten, is er sprake van een gevoel van bedreiging voor het niveau van de opleiding. Men vraagt zich af hoe ver men kan gaan. Men voelt zich soms onder druk gezet of heeft negatieve ervaringen ondergaan. Terugkerende discussiepunten waren : Ik wil wel, maar help me : hoe, wat kan ik de student zelf vragen te doen. Ik vraag me af of ik het wel wil : hoe ver moet/wil ik gaan? Kan deze combinatie belemmering – werk wel?, Ik wil niet : dit doet afbreuk aan het niveau dat we willen halen*”.

In hetzelfde stuk constateren Aengenendt en Bil-Meijer dat het ontbreekt aan communicatie tussen student en sleutelfiguren, de slb'er en de docent. De hoge werkdruk van de docenten en de taakopvatting vormen grenzen waardoor aanpassingen in begeleiding soms niet worden gerealiseerd. De sleutelfiguren rapporteren vaak dat de levering en uitvoering van de toezeggingen een taak is van docenten en slb'ers.

5.3. Deelvraag 2

Wat is bekend uit onderzoek onder studenten naar de omgang met dyslexie bij de opleidingen?

Er is dossieronderzoek gedaan naar de resultaten van eerder onderzoek naar studenttevredenheid op de HHS en de adviezen die de studenten geven. Er is gebruik gemaakt van het onderzoek van CHOICE (2006), Westerik (2007), van een door mij gehouden diepte-interview uit 2008 met twee studenten met dyslexie (zie voor verslag bijlage 5) aan de hand van een aangepaste versie van de dyslexiescan voor studenten VO van de Dyslexiemonitor (bijlage 1) en van het *“Evaluatieonderzoek studeren met een functiebeperking”* (januari 2010). Tenslotte is er een mondeling interview gehouden met twee studenten met dyslexie van HBO-rechten op basis van de iets aangepaste dyslexiescan studenten HO (zie voor de vragenlijst bijlage 1 en voor het verslag bijlage 5).

Studenttevredenheid

De Haagse Hogeschool scoort in het onderzoek van CHOICE (2006) wat betreft studenttevredenheid een 6,2, terwijl een 7 de bedoeling is. Studenten met onzichtbare aandoeningen zijn aanzienlijk minder tevreden met het begrip, de voorzieningen en de begeleiding vanuit de opleidingen. Studenten met dyslexie waren zeer verdeeld in de waardering. Binnen deze groep bestaan aanzienlijke verschillen in de behoefte aan ondersteuning, terwijl de praktijk vaak beperkt blijft tot examentijdverlenging en vergrotingen van examenopgaven. Als verbeterpunten worden o.a. genoemd : betere spreiding tentamens, docenten voorlichten over beperkingen en goede begeleiding (Westerik e.a., 2007).

In een diepte-interview met twee studenten met dyslexie, gehouden in 2008, (zie verslag bijlage 5) was de conclusie van student P : *“Voor de hand liggende faciliteiten zijn gemakkelijk te regelen. Zodra het echter wat gecompliceerder wordt, loop ik tegen een muur op”*.

De conclusie van studente M was : *“Wat beter moet, is dat de school ervan doordrongen moet zijn dat niet alles opgelost is voor de student als je hem helpt een vak te halen. Het gaat om meer dan vakken halen. De school is te veel bezig met het beperken van het aantal afvallers, i.p.v. met kwalitatief goede begeleiding.*

Zij vervolgt : *‘Mijn ervaring is, dat de school en docenten bereid zijn om meer te doen voor studenten die niet gemotiveerd zijn, dan voor studenten met dyslexie. Ze denken namelijk dat de ongemotiveerde student het eigenlijk wel kan en eigenlijk slim is. Een student met dyslexie daarentegen die tegen de klippen op zijn tentamens haalt, wordt negatiever benaderd. Men denkt eigenlijk, dat ze het toch niet kunnen en ze krijgen daarom minder ondersteuning..Dat is onrechtvaardig”*

Nu, een paar jaar later, komen de volgende feiten naar voren in het *“Evaluatieonderzoek studeren met een functiebeperking”*, waarvan de resultaten in januari 2010 zijn gepubliceerd (De Haagse Hogeschool, januari 2010) : 28% van de ondervraagde studenten geeft aan dyslexie te hebben. De algemene tevredenheid van de studenten is van een 6,2 gemiddeld gegaan naar een 7. Toch is de tevredenheid niet op alle fronten (voldoende) verbeterd. De studenten met een onzichtbare functiebeperking (84% van het totaal) scoren significant lager wat betreft tevredenheid met voorzieningen. 11% van de studenten met dyslexie is niet tevreden. In het algemeen zijn de studenten ontevreden over de volgende zaken : onderwijsaanpassingen, kwaliteit speciale begeleiding en voorlichting. Er heerst onduidelijkheid, er is gebrek aan begrip bij de docenten en men moet telkens dingen uitleggen en overal steeds zelf achteraan gaan.

Communicatie en voorzieningen

De studenten komen in evaluatieonderzoek van 2010 met de volgende adviezen voor de opleiding : snellere besluitvorming examencommissie en aanpassingen regelen, meer begrip

van de docenten, regelmatige voortgangsgesprekken met de studiebegeleider. Er moet meer contact zijn tussen decaan, docent en SLB 'er en student. Zaken moeten duidelijker geregeld en vastgelegd worden.

Wat betreft het begrip van de docenten en de communicatie : studenten melden dat docenten te weinig op de hoogte zijn, soms niet meewerken aan de regelingen en dat de student steeds maar moeten uitleggen waar ze recht op hebben, terwijl de voorzieningen wel zijn toegezegd.

28% van de studenten geeft aan iets nodig te hebben, wat niet wordt geboden. Aan welke voorzieningen hebben de studenten nog meer concreet behoefte? Zij noemen de dyslexiekaart, sheets op Blackboard, lesoverzichten, persoonlijke begeleiding en uitstel van tentamens. Voor studenten met dyslexie worden vergrotingen van examenopdrachten vaak standaard geleverd, ook als een student met dyslexie daar niet bij is gebaat, aldus een der studenten.

Kennis over dyslexie

Verbeterpunten voor de docenten, die de studenten aangeven in het *“Evaluatieonderzoek studenten met een functiebeperking”* worden bevestigd door de diepte-interviews met studenten uit 2008. Naast spreiding van examens en absentieregelingen wordt vooral genoemd : gebrek aan kennis en expertise (ervaring) bij docenten, voorlichters en studentbegeleiders. Docenten zijn niet voldoende op de hoogte van wat het betekent om een bepaalde beperking te hebben en hoe in die gevallen met studenten om te gaan. Ze weten ook niet voldoende over de regelingen en faciliteiten. De student moet vaak herhaaldelijk om iets vragen en dingen uitleggen, voordat de docent actie onderneemt. Hierdoor bouwt hij of zij angst en schaamte op, met alle gevolgen van dien voor het zelfvertrouwen van de student en voor zijn (studie)loopbaan. Als neveneffect hiervan wordt genoemd dat ook de medestudenten er minder voor openstaan om rekening te houden met de functiebeperking van de student. Zij kopiëren blijkbaar het gedrag van de docent. De studenten pleiten ervoor dat docenten beter op de hoogte zijn waardoor ze sneller kunnen inspringen op vragen van de student.

Ten slotte, het rapport van de Commissie Maatstaf geeft aan dat nog steeds tweederde van de studentenpopulatie de deskundigheid binnen de instelling onvoldoende vindt en 47% geeft aan behoefte te hebben aan extra studieloopbaanbegeleiding vanuit de instelling.

Resultaten interview met studenten HBO-rechten

Uit het diepte-interview met de studenten kwam naar voren, dat slechts enkele docenten van de opleiding op de hoogte zijn van hun dyslexie. Een der studenten is alleen in gesprek over zijn dyslexie met de slb'er, de ander ook nog met een der docenten. Zij vinden dat hun dyslexie te weinig gezien wordt. Beide studenten zijn tevreden over de structuur en overzichtelijkheid van het aanbod en de presentatie van de lesstof. Een van hen maakt de kanttekening behoefte te hebben aan meer visuele ondersteuning en schematische weergave.

Geen van beide studenten maakt gebruik van een laptop tijdens college of tentamen, terwijl een van hen daar wel behoefte aan zou hebben. De reden dat hij dit niet doet is, dat het volgens hem niet gebruikelijk is. De studenten ervaren voldoende aandacht voor taal/termen, al ervaren zij aarzeling om daar expliciet om te vragen. De lay-out van de tentamens is voldoende maar ook vatbaar voor verbetering. Toetsspreiding is voor beide belangrijk, maar is voor hen in de praktijk een struikelblok, omdat ze aarzelen om erom te moeten vragen. Het zou volgens hen vanzelfsprekender moeten zijn. Zij hebben de indruk dat zij niet meer op spelling worden beoordeeld dan anderen, maar zij hebben meer problemen met zinsbouw en tekststructuur. Dat wordt, zo denken zij, niet bewust meegenomen in de beoordeling, maar speelt daarbij zeker een rol. De studenten missen een deskundige begeleiding bij hun dyslexie.

5.4. Deelvraag 3

Welke vormen van pedagogisch-didactisch handelen ten aanzien van studenten met dyslexie passen docenten reeds toe en welke nog niet? Aan welke informatie en ondersteuning is behoefte?

Voor het onderzoek onder de docenten is de dyslexiescan voor docenten en docent/studieloopbaanbegeleiders van de Dyslexiemonitor ingezet. De lijst is hier en daar aangepast aan de praktijk van de opleiding en de school (bijlage 1). De vragenlijst is voor alle docenten hetzelfde, alhoewel een enkele vraag meer relevant is voor docent/studieloopbaanbegeleiders of voor taaldocenten. De lijst bestaat uit 14 vragen, multiple choice, met bij elke vraag de mogelijkheid voor een alternatief antwoord. De alternatieve antwoorden zijn meegenomen bij de beschrijving van de resultaten.

5.4.1. Analyse gegevens

Het totale aantal docenten bij HBO-rechten bedraagt 30. Daarvan zijn 26 vakdocent en 4 taaldocent. 12 docenten hebben taken als studieloopbaanbegeleider. De enquête is gestuurd naar 30 docenten (populatie). De respons was 16. Daarvan waren 3 taaldocent en 9 studieloopbaanbegeleider. De resultaten worden per vraag geanalyseerd voor het totaal van de docenten. Aanvullend zijn de taaldocenten en de studieloopbaanbegeleiders apart genomen in de analyse (bijlage 4)

Van de vragen worden de resultaten over het pedagogisch-didactisch handelen en de persoonlijke benadering, de behoefte aan informatie en de behoefte aan ondersteuning uitgelicht. De analyse van de overige vragen zijn te vinden in bijlage 3. De conclusies uit alle vragen worden meegenomen in hoofdstuk 6.

5.4.2. Pedagogisch-didactisch handelen (vraag 6 en 7)

Voor de resultaten van deze vraag wordt verwezen naar bijlage 2, figuur 1. Op de Y-as staan de aantallen docenten, waarbij N=16. De vraag ging over het pedagogisch-didactisch handelen van docenten met het oog op studenten met dyslexie. Een aantal docenten (6) houdt bewust rekening met de problemen van studenten met dyslexie in hun dagelijkse onderwijspraktijk. Een docent geeft aan meer te kijken naar de inhoud. Een docent wijst op de overige faciliteiten die de student kan krijgen via de examencommissie. Hiermee worden waarschijnlijk de examenvoorzieningen bedoeld. Twee docenten geven aan dat de vraag over het didactisch handelen voor hen niet relevant is omdat zij geen rekening houden met studenten met dyslexie. Een docent geeft aan niets van dit handelen toe te passen. Bewust van de relevantie van het handelen of niet, in totaal tien docenten geven aan de volgende vormen van pedagogisch-didactische handelen in hun dagelijkse onderwijspraktijk in de praktijk te brengen.

Opvallend is, dat slechts weinig docenten aangeven dat zij het lesmateriaal voorafgaand aan de les beschikbaar stellen, opdrachten op tijd en gestructureerd geven, aan het begin van het jaar en blok een totaaloverzicht geven van lesstof en leerdoelen, materialen, opdrachten en tentamens, lesoverzichten geven of visuele middelen (Powerpoint, overzichten op whiteboard) gebruiken ter ondersteuning van hun les. De reden kan zijn, zoals drie docenten ook aangaven, dat men ervan uitging dat handelen dat belangrijk is voor studenten met dyslexie waarschijnlijk zo specifiek is, dat het a priori niet relevant kon zijn voor hen, daar zij immers niet op de hoogte waren welke studenten er dyslexie hadden.

Het volgende dat opvalt, is dat weinig docenten aangeven dat zij de student gelegenheid geven tot het gebruik van laptop of opname apparatuur. Dit wijst erop dat nog weinig studenten hiervan gebruik maken. De reden zal niet zijn dat docenten hier bezwaar tegen hebben, want het vraagt geen extra inspanning van de docent. De pilot die bij HBO-rechten loopt om Pod-casting in te zetten, komt helaas niet naar voren in de enquête.

Opvallend is verder, dat de vragen die het taalgebruik betreffen, zoals het bespreken van termen en begrippen, het gebruik van helder, consistent taalgebruik, met name bij

tentamenvragen en een duidelijke lay-out van de tentamens relatief meer worden aangekruist. De reden hiervoor kan zijn dat dit onderwerpen zijn waar docenten bewuster mee bezig zijn, omdat het directe consequenties heeft voor de resultaten van alle studenten.

Flexibel omgaan met toetsvorm en toetsmoment zijn vormen van handelen waarbij extra inspanning van de docenten wordt gevraagd. Het is dan ook niet verwonderlijk dat maar weinig docenten aangeven dat zij dit doen. De gelegenheid tot extra uitleg vraagt ook tijd, maar toch geeft een flinke groep docenten (9) aan dat zij dit doen. De reden is wellicht dat extra uitleg geven een vorm van pedagogisch-didactisch handelen is, waar docenten traditioneel het eerst toe overgaan om de stof beter over te brengen op de studenten.

5.4.3. Persoonlijke benadering (vraag 6 en 7)

Ongeveer de helft van de ondervraagde docenten (7) geeft aan dat zij rekening houdt met de problematiek van studenten met dyslexie door persoonlijke benadering van de student. De rest van de docenten (9) heeft deze vraag niet ingevuld. De reden hiervan moet zijn dat zij geen studenten kennen met dyslexie. Opvallend is dat, terwijl er maar vier docenten zijn die een student met dyslexie kennen in hun groep, er toch zeven aangeven dat zij aandacht hebben voor de persoonlijke benadering van de student met dyslexie. De reden zal zijn dat zij het belang hiervan zien.

De helft van de docenten die de vraag invulden, vindt het belangrijk om de dyslexie en wat het voor de student inhoudt, openlijk met de student te bespreken. De bereidheid om mee te denken in oplossingen voor de student is iets minder (7). Nog iets minder (6) is de bereidheid om de resultaten van de genomen maatregelen ook te blijven volgen, ook in bredere zin als het gaat om de studievorderingen.

Opvallend is dat van de zeven docenten die de vraag hebben ingevuld, er vijf studieloopbaanbegeleider zijn en één taaldocent. Het is begrijpelijk dat zij vanuit hun taken wat meer bezig zijn met de persoonlijke benadering van studenten met een functiebeperking.

5.4.4. Behoeftte aan informatie (vraag 10)

Voor de resultaten van deze vraag wordt verwezen naar bijlage 2, figuur 2. In de grafiek wordt weergegeven over welke onderwerpen docenten meer informatie zouden willen.

Te veel docenten weten nog niet wat de officiële regelingen zijn bij dyslexie ((9) en hoe de procedures exact lopen bij aanvraag en toekenning van faciliteiten (5).

De meeste docenten (10) willen graag meer informatie over hoe in de lessen rekening te houden met dyslexie. Acht docenten willen weten welke didactische aanpak het meest geschikt is, zeven welke faciliteiten helpen en zes hoe zij bij de beoordeling van de resultaten rekening kunnen houden met dyslexie. Een aantal docenten wil graag wat meer weten over wat dyslexie is (4) en hoe zij dyslexie kunnen signaleren (7). Deze docenten hebben blijkbaar geaccepteerd dat zij te maken hebben met studenten met dyslexie.

Veel docenten vragen zich (ook) af wat eigenlijk de consequenties zijn voor het volgen van hun vak (9) en zouden meer willen weten over hoe dyslexie zich verhoudt tot de eisen die in het HBO aan een student gesteld worden (8). Zij hebben duidelijk nog vragen bij de geschiktheid van deze groep studenten voor hun vak of voor het HBO.

Dit blijkt ook uit de onderwerpen die docenten zelf aandroegen, n.l. :

- Is het juridische vakgebied wel geschikt voor dyslectische studenten?
- In hoeverre aanraden ander vakgebied te kiezen?
- De grens bepalen tussen studieontmoediging en extra voorzieningen

Enkele docenten plaatsten kritische kanttekeningen : *“Welke faciliteiten gaan specifiek in op beperking door dyslexie? Hoort examenspreiding daarbij? Dat wil elke student wel”, “Is signaleren wel de taak van de docent. De student moet dat zelf aangeven”.*

Een docent gaf aan dat er geen vrijstellingen worden gegeven voor studenten met dyslexie of voor studenten met een andere functiebeperking.

5.4.5. Behoeftte aan ondersteuning (vraag 13)

Van de docenten geven er slechts twee aan ondersteuning te ontvangen van de opleiding, namelijk van de coördinator functiebegeleiding en bij de tentamenafname.

Alle docenten geven aan ondersteuning te willen hebben bij de begeleiding van studenten met dyslexie. De meesten achten specialisatie daarbij van belang.

5.5. Betrouwbaarheid en validiteit resultaten onderzoek

De resultaten van het dossieronderzoek acht ik voldoende nauwkeurig omdat het onderzoek is gebaseerd op analyse van feitelijke uitkomsten van verschillende onderzoeksbureaus :

- reeds gepubliceerde onderzoeken van officiële onderzoeksbureaus CHOICE (2006) en Westerick (2007) en van door de Haagse Hogeschool erkende onderzoeken van eigen medewerkers (*Evaluatieonderzoek onder studenten met een functiebeperking*, 2010) .
- door de school gepubliceerde verslagen (Aengenendt & Bill-Meijer, 2007, Haagse Hogeschool, maart en september 2009)

De dyslexiescan voor docenten, die ingezet is als schriftelijke enquête kan zonder enige moeite opnieuw afgenomen worden bij andere academies van de HHS en bij andere scholen. Dit geldt ook voor het interview met de studenten op basis van de dyslexiescan studenten HO. Het diepte-interview met de studenten dat in 2008 is gehouden is gedaan aan de hand van een vragenlijst die is samengesteld uit twee relevante vragenlijsten, namelijk die is gebruikt voor de diepte-interviews bij het onderzoek onder de opleidingen (Haagse Hogeschool, 2007).en de dyslexiescan voor leerlingen VO. De lijst kan weer gebruikt worden, al verdient het de voorkeur om de nieuwere scan voor het HO te gebruiken.(zie bijlage 1)

De resultaten van het onderzoek acht ik valide omdat de dyslexiescans voldoende vragen stellen en op verschillende manieren naar feiten vragen. De docentenscan is verspreid onder voldoende docenten van de opleiding en de respons was voldoende (representatief). Gebruik van dossieronderzoek, schriftelijke enquête en (mondelinge) diepte-interviews zorgen voor triangulatie van onderzoeksmethode. Het bevragen van sleutelfiguren, docenten en studenten zorgen voor bronnentriangulatie.

Hoofdstuk 6 : Conclusies

Op basis van de gevonden resultaten van de deelvragen kunnen nu achtereenvolgens conclusies worden getrokken en kan vervolgens de hoofdvraag beantwoord worden.

6.1. Conclusies deelvraag 1

Wat is bekend uit onderzoek onder management, decanen en hoofden examencommissie over omgang met dyslexie bij de opleidingen?

De conclusie uit het onderzoek naar deelvraag 1 luidt dat de rol van de docent onderschat wordt en dat de kennis die nodig is voor adequaat pedagogisch-didactisch handelen nog ontbreekt, met name bij docenten.

6.2. Conclusies deelvraag 2

Wat is bekend uit onderzoek onder studenten naar de omgang met dyslexie bij de opleidingen?

De studenttevredenheidsonderzoeken

De resultaten van het “*Evaluatieonderzoek studeren met een functiebeperking*” (maart 2010) bevestigen voor het grootste deel de resultaten van de eerdere studenttevredenheidsonderzoeken van CHOICE (2006) en Westerik (2007).

Uit het onderzoek, waarvan de populatie voor 84% uit studenten met een onzichtbare functiebeperking bestond, kwam dat de studenten behoefte hebben aan een betere communicatie over dyslexie, vooral met de docent. Zij adviseren concreet voor de invoering van de dyslexiekaart om de communicatie met de docenten te ondersteunen.

Zij pleiten verder voor een studieprogramma op maat, aangepast aan het individuele tempo (tentamenspreiding) en met de mogelijkheid tot alternatieve toetsvormen.

Zij hebben behoefte aan maatregelen die de beschikbaarheid van lesmateriaal, het overzicht over de lesstof en de studeerbaarheid bevorderen (b.v. materiaal vooraf op Blackboard en het gebruik van lesoverzichten). Studenten hebben verder behoefte aan voorzieningen op maat. Docenten denken nog te veel in standaard voorzieningen, zoals extra tentamentijd en vergroting van tentamenopgaven. Tenslotte uiten de studenten de behoefte aan individuele professionele begeleiding.

Diepte-interviews met studenten

Zowel uit de eerder gehouden diepte-interviews als de recente mondelinge interviews met studenten van HBO-rechten komt naar voren dat de communicatie tussen student en actoren en het begrip dat door docenten getoond wordt onvoldoende is. Op punten zien de studenten ruimte voor verbetering van het pedagogisch-didactisch handelen van de docenten.

Opvallend is het geringe gebruik van laptop tijdens college en tentamen en de aarzeling die studenten ervaren bij het aankaarten van toetsspreiding. Tenslotte signaleren de studenten ook hier weer gebrek aan kennis en professionele begeleiding bij hun dyslexie.

6.3. Conclusies deelvraag 3 :

Welke vormen van pedagogisch-didactisch handelen ten aanzien van studenten met dyslexie passen docenten reeds toe en welke nog niet? Aan welke informatie en ondersteuning is behoefte?

Uit de resultaten van de enquête onder de docenten kunnen de volgende conclusies worden getrokken voor de verschillende vormen van pedagogisch-didactisch handelen en de persoonlijke benadering van de student.

6.3.1. Communicatie en kennis (vraag 2, 3 en 9, vraag 4 en 5)

De enquête bevestigt de conclusies bij deelvraag 1 en 2 : de communicatie over studenten met dyslexie tussen student - docent, docent - slb'er en decaan - docent schiet te kort. Alle docenten bij elkaar weten veel over dyslexie (bijlage 3), maar afzonderlijk weet elk nog te weinig. Wat betreft de kennis over de faciliteiten bij tentamens, de docenten kennen vooral de standaard maatregelen zoals de vergrotingen en extra tijd en vaak ook het extra lokaal. De overige relevante faciliteiten bij tentamens, zoals gebruik ondersteunende hard- en software, tentamenspreiding en alternatieve toetsvorm en het individuele begeleidingstraject zijn nog onvoldoende bekend.

6.3.2. Het pedagogisch-didactisch handelen (vraag 6 en 7)

Alhoewel de meeste docenten aangeven dat zij enkele van de genoemde vormen van pedagogisch-didactisch handelen in de praktijk toepassen, is slechts een deel van hen zich bewust van de betekenis hiervan voor studenten met dyslexie. Hieronder zoemen we in op de verschillende vormen van handelen en de conclusies die uit de enquêtegegevens getrokken kunnen worden.

Handelen dat reeds behoort tot het gebruikelijke pedagogisch-didactische repertoire van de docent

De gebruikelijke vormen van pedagogisch-didactisch handelen waar het gaat om het aanbieden van de lesstof en opdrachten en het gebruik lesoverzichten en visuele hulpmiddelen zijn bij de docenten dagelijkse praktijk. Opvallend is echter dat men zich daarbij niet bewust is van de betekenis hiervan voor studenten met dyslexie.

Het gebruik van laptop (met ondersteunende software) en opnameapparatuur

Slechts weinig docenten geven aan te maken te hebben met studenten die een laptop of opnameapparatuur gebruiken in de les. Dit zegt ook iets over het gedrag van de studenten.

Het omgaan met taal tijdens de colleges

Met de vormen van handelen die het omgaan met taal betreffen hebben de docenten blijkbaar niet veel moeite. Gezien de aard van de opleiding is dit niet verwonderlijk.

Flexibel omgaan met vorm en moment van toetsen :

Docenten vinden het flexibel omgaan met vorm en moment van toetsen nog problematisch, omdat het voor hen raakt aan de eenduidigheid van de normen waaraan studenten moeten voldoen en daarmee aan de kwaliteit van het onderwijs.

Aangepaste beoordeling van de spelling

Onder de docenten is sprake van weerstand tegen een aangepaste beoordeling. Men ziet dit blijkbaar als het laten passeren van een onacceptabele spelfouten, terwijl deze door gebruik van compenserende software voorkomen kunnen worden. Men ziet het nog niet als een alternatieve manier van kijken waarbij vooral op de inhoud gelet wordt en een ander soort feedback nodig is (extra feedback op de structuur van de tekst).

6.3.3. De persoonlijke benadering van de student (vraag 6 en 7)

Hier is de conclusie dat er nog sprake is van veel aarzeling om met de student zelf in gesprek te gaan.

6.3.4. Behoeft aan informatie en ontwikkeling vaardigheden (vraag 10 en 11)

Nog steeds stellen veel docenten zich blijkbaar de meer fundamentele vragen over hoe dyslexie zich verhoudt tot de eisen die in het HBO en meer specifiek in hun eigen juridische vak aan de student worden gesteld. Een andere vraag die gesteld wordt, is of het juridisch vakgebied wel geschikt is voor een student met dyslexie.

Blijkbaar zijn deze vragen nog te weinig bespreekbaar gemaakt in de opleiding en hogeschoolbreed. Toch wil de helft van de docenten graag de vaardigheden ontwikkelen adequaat te handelen in geval van dyslexie. Zij zien een specialist op dit gebied als de aangewezen persoon om dit handelen te begeleiden.

6.3.5. Behoeftte aan ondersteuning en bereidheid om mee te werken (vraag 12,13 en 14)

Bijna alle docenten geven aan praktisch geen ondersteuning te ervaren bij het omgaan met studenten met dyslexie. Zonder uitzondering willen de docenten graag ondersteuning. De ondersteuning van decaan en diensten wordt blijkbaar niet als voldoende ervaren. De docenten ervaren blijkbaar dat er van hen een vorm van handelen wordt verwacht. Zij weten alleen niet hoe zij moeten handelen en willen hierbij graag ondersteund worden door een specialist in dyslexie. De motivatie om mee te werken aan de begeleiding van studenten met dyslexie is groot.

6.5. Beantwoording van de onderzoeksvraag

De vraag "Hoe kunnen docenten en studieloopbaanbegeleiders van de opleiding HBO-rechten bij de Academie Bestuur, Recht en Veiligheid van de Haagse Hogeschool, binnen de kaders van het op de HHS ontwikkelde beleid voor studenten met een functiebeperking, hun handelen optimaliseren in de omgang met studenten met dyslexie, uitgaande van de vier zorgniveaus van het Continuüm van Zorg" kan nu beantwoord worden.

Allereerst is uit het onderzoek gebleken dat de communicatie tussen docent, student en decaan ook bij HBO-rechten onvoldoende is. De docent gaat vooral nog te weinig in gesprek met de student zelf.

Vervolgens is aangetoond dat de docenten van HBO-Rechten al op veel punten dyslexievriendelijk handelen, al is men zich hiervan niet voldoende bewust. Vooral de kennis over dyslexie en de omgang daarmee is een beperkende factor. Men heeft o.a. nog te weinig inzicht in de voorzieningen die voor een student met dyslexie van belang kunnen zijn.

Ondersteunende hard- en software bijvoorbeeld, belangrijk bij dyslexie, wordt nog veel te weinig ingezet.

Al is de toegankelijkheid van het studiemateriaal bij de studenten hogeschoolbreed een aandachtspunt, de studenten van HBO-rechten zijn daar al redelijk tevreden over.

Een studieprogramma op maat is nog geen vanzelfsprekendheid. Flexibiliteit in vorm en moment van toetsing is een punt van grote aarzeling bij de docenten, al zal dit toch serieus aan de orde moeten komen, gezien het feit dat de Commissie Maatstaf flexibiliteit en maatwerk tot een speerpunt heeft gemaakt. Aangepaste spellingsbeoordeling raakt aan meer fundamentele vragen die gaan over de bewaking van de kwaliteit van de opleiding. Deze meer fundamentele onderwerpen zijn nog te weinig bespreekbaar gemaakt bij de opleiding en de school en ook hier speelt gebrek aan kennis over de problematiek van dyslexie en de mogelijkheden om daarmee om te gaan een rol.

De docenten geven in meerderheid aan graag geschoold te willen worden in verschillende didactische vaardigheden en begeleidingsvaardigheden en de bereidheid om zich in te zetten is in principe bij allen aanwezig. De behoefte daarbij aan specialistische ondersteuning is groot.

Dossieronderzoek en vroegere en recente diepte-interviews met studenten bevestigen de conclusies uit het onderzoek onder de docenten op alle hoofdpunten.

De uitkomsten kunnen dienen als handvatten om het handelen te optimaliseren.

6.6. Nieuwe visies en gezichtspunten

Uit het onderzoek is als nieuw gezichtspunt naar voren gekomen, dat ondanks alle maatregelen op het gebied van dyslexiebeleid, de praktische invulling hiervan staat of valt bij het handelen van de docenten. Kennis en communicatie zijn daarbij cruciale factoren. Tot nu toe is daar te weinig aandacht voor geweest. Nieuw taalbeleid, de aankomende Wet op het

Passend Onderwijs en het rapport van de commissie Maatstaf kunnen een nieuwe impuls geven om het beleid in de goede richting te sturen.

6.7. Voor wie zijn de resultaten van het onderzoek relevant?

De uitkomsten zijn relevant voor de opleiding HBO-rechten, maar geven ook een beeld van wat te verwachten is bij de overige opleidingen en Academies. Om een beter beeld te krijgen van de situatie elders kunnen de dyslexiescans zonder veel aanpassingen zo ingezet worden voor onderzoek. Ook hogeschoolbreed zou het onderzoek herhaald kunnen worden. De resultaten kunnen ook relevant zijn voor de stuurgroep en het docentenplatform taalbeleid. Bij de didactische scholing van docenten in het beoordelen van taalproducten, zou ook het didactisch handelen bij dyslexie meegenomen kunnen worden.

Hoofdstuk 7 : Discussie en reflectie

In dit hoofdstuk komen discussie van het onderzoek en reflectie aan de orde.

7.1. Discussie onderzoek

In deze paragraaf worden achtereenvolgens de aanpak van het onderzoek behandeld, de uitvoerbaarheid, de effectiviteit en de tevredenheid over het onderzoek.

7.1.1. Aanpak onderzoek

De probleemstelling stelt een vraag naar het concrete pedagogisch-didactisch handelen van een concrete groep docenten. Deze vraag wordt nog te weinig gesteld. De vraag wat de school kan doen om studenten met dyslexie te faciliteren wordt al jaren gesteld. De decanen vinden samen met de student een antwoord op deze vraag en kiezen maatregelen als een jaar extra studiefinanciering en allerlei regelingen omtrent de examens, extra tijd, extra kans, vergrotingen, etc. De docenten staan hier nog te veel buiten.

Omdat de docenten toch vaak heel duidelijk hun handelingsverlegenheid uitspreken, is de vraag over de pedagogisch-didactische aanpak concreet neergelegd bij de docenten van een van de opleidingen. Zo kunnen de resultaten meegenomen worden in de ontwikkeling van verder beleid. Deze aanpak kan eenvoudig herhaald worden op andere afdelingen of zelfs hogeschoolbreed. De docent moet in de omgang met dyslexie de centrale positie gaan innemen die hij ook heeft. Hopelijk heeft dit onderzoek daartoe een aanzet gegeven.

Al schrijvend zijn veel zaken aan de orde gekomen die nog verder uitgewerkt en onderzocht kunnen worden, zoals de inpassing van pedagogisch-didactisch handelen bij dyslexie in (de scholing in het kader van) het taalbeleid en de inpassing van dyslexiebeleid in het diversiteitsbeleid.

7.1.2. Uitvoerbaarheid

Inzet van de dyslexiescans van de dyslexiemonitor waren een sterke factor in het onderzoek. Steun van het management was nodig om toestemming te krijgen de enquête af te nemen onder docenten. Door de goodwill van de docenten en de persoonlijke benadering bij het verspreiden van de enquêtes, was de respons hoger dan verwacht. Onder studenten lag het probleem ingewikkelder. De decaan mag geen informatie over studenten naar buiten brengen. De decaan heeft haar medewerking verleend door zelf de enquête per mail te verspreiden onder studenten met dyslexie. Helaas is er geen respons gekomen. Achteraf gezien was het geen goede keuze om de enquête schriftelijk uit te zetten. Daarom heb ik alsnog twee studenten met dyslexie van de opleiding benaderd die ik vorig jaar had begeleid. Zij zijn bereid geweest om mee te werken aan een mondeling interview. Door mijn ontslag vanwege ziekte was het moeilijker om studenten te benaderen.

7.1.3. Acceptatie

Het onderzoek is door een aantal sleutelfiguren en docenten positief ontvangen. Men was blij met het initiatief. Men was blij met de aandacht voor de rol van de docent. Feedback was tijdens het schrijven al gegeven op het gebied van de actuele stand van zaken, beleidsmatig en praktisch. Dit heeft mij scherp gehouden wat de actualiteit betreft. Er zijn vragen gekomen om op basis van het onderzoek een handig boekje te maken met adviezen voor docenten. Aangezien er een website voor studenten met functiebeperking in ontwikkeling is, lijkt het een goed idee om een aantal adviezen te formuleren en op de website te plaatsen.

7.1.4. Effectiviteit

Het onderzoeksonderwerp is gekozen in overleg met een medewerker van Onderwijs en Studentzaken. Men is van plan de uitkomsten terug te brengen tot een handzaam formaat en dit op het netwerk te publiceren. O.a. het contact met deze medewerker heeft eraan bijgedragen dat ik goed zicht kreeg op de actuele situatie op het gebied van het beleid voor studenten met een functiebeperking. zodat ik mijn vraag daar goed bij kon aansluiten.

Door de aansluiting bij de praktijk en de publicatie op de website kan dit onderzoek een aanzet zijn om professionalisering van docenten en specialisten op gang te brengen. Dit zou een daadwerkelijke verbetering betekenen van het onderwijs aan studenten met dyslexie.

7.1.5. Tevredenheid

Ik ben voor het merendeel tevreden over de aanpak. Ik zou een volgende keer meer afdelingen benaderen om wat meer opties te hebben bij de keuze van een opleiding voor het onderzoek. Nu was ik afhankelijk van een enkele toezegging. Wat betreft de enquête onder de studenten had ik eerder kunnen kiezen voor een herhaling van het diepte-interview dat ik twee jaar geleden heb afgenomen.

Het onderzoeksverslag was in eerste instantie veel te uitgebreid geworden. Dankzij de feedback van mijn docent, heb ik het terug kunnen brengen tot normale proporties. Ik zou het een volgende keer vanaf het begin korter doen en me wat meer kunnen beperken tot de onderzoeksuitkomsten zelf, maar er kwam heel veel materiaal uit dat op de een of andere manier toch relevant was. Dit dwong mij om uiteindelijk nog heel veel te schrappen en naar de bijlagen te verplaatsen en daar ben ik uiteindelijk wel tevreden over. Wellicht kan dat materiaal nog dienen voor een vervolgonderzoek.

Samenvatting

In het kader van de opleiding tot dyslexiespecialist bij Fontys Hogescholen is praktijkonderzoek gedaan op de Haagse Hogeschool naar de vraag :
“Hoe kunnen docenten en studieloopbaanbegeleiders van de opleiding HBO-rechten bij de Academie Bestuur, Recht en Veiligheid van de Haagse Hogeschool, binnen de kaders van het op de HHS ontwikkelde beleid voor studenten met een functiebeperking, hun handelen optimaliseren in de omgang met studenten met dyslexie, uitgaande van de vier zorgniveaus van het Continuüm van Zorg van Struiksma.”

Er is dossieronderzoek gedaan naar onderzoeken en beleidsstukken op het gebied van dyslexie op het niveau van management, decaan en diensten en onder studenten. Vervolgens is aan de hand van de dyslexiescans van de Dyslexiemonitor een enquête gehouden onder docenten en een interview met twee studenten met dyslexie van de opleiding HBO-rechten van de Academie Recht, Bestuur en Veiligheid. Docenten is gevraagd naar hun kennis over dyslexie, het pedagogisch-didactisch handelen en de behoefte aan informatie en ondersteuning, studenten naar de kwaliteit van het handelen van de docenten en van de begeleiding. Eerder onderzoek onder docenten was op dit gebied op de HHS nog niet gedaan.

Uit het onderzoek kwam naar voren dat de communicatie tussen de actoren en de student met dyslexie nog onvoldoende is. De docenten handelen al voor een deel dyslexievriendelijk, maar ervaren een gebrek aan kennis en vaardigheden. Zij aarzelen nog als het gaat om flexibiliteit in toetsvorm, toetsmoment en normering vanwege de zorg die zij hebben voor de kwaliteit van het onderwijs. Er is behoefte aan scholing en ondersteuning en een voldoende tot grote bereidheid om zich in te zetten voor studenten met dyslexie. De resultaten van de interviews met de studenten van HBO-rechten bevestigen de uitkomsten op de hoofdpunten.

Theoretisch is bij de analyse uitgegaan van het continuüm van zorg van Struiksma, waarbij de efficiëntie van de organisatie van het handelen voorop staat. Het theoretisch kader omvatte het Protocol voor het Hoger onderwijs, inclusie en de Wet op Passend Onderwijs, competentiegericht begeleiden en handelingsgericht werken. Het onderzoek is gedaan tegen de achtergrond van het vigerende beleid voor studenten met een functiebeperking en het taalbeleid van de Haagse Hogeschool. Tijdens het onderzoek is het rapport van de commissie Maatstaf verschenen. De adviezen uit dit rapport op het gebied van scholing en diversiteitsbeleid sluiten aan bij de uitkomsten van het onderzoek.

Aangenendt M., Bil-Meijer M., e.a. (2007). *Studeren met een handicap/chronische ziekte aan de Haagse Hogeschool, tweejaarlijkse rapportage*

CHOICE (2006) *Gebruikerstoets studeren met een handicap*, Leiden

Commissie Maatstaf (maart, 2010). *adviesrapport "Meer mogelijk maken"*, Ministerie van OVW

De dyslexiemonitor : www.dyslexiemonitor.nl

De Graaf e.a.(2005). *Stoppen of doorgaan, over vertrekkers en switchers van de HHS/THR*, UVA, Amsterdam

De Haagse Hogeschool (2004). *Projectplan talentontwikkeling*

De Haagse Hogeschool (juni 2005). *Haagse Bachelor op maat, over studeren met een functiebeperking aan de Haagse Hogeschool/THR*

De Haagse Hogeschool (maart 2007). *Opleidingen aan het woord, samenvatting van het onderzoek in opdracht van de HHS.*

Haagse Hogeschool, Werkgroep SLB (2008). *Visiedocument SLB, concept*

De Haagse Hogeschool (maart 2009). *Actieplan Terugdringen belemmeringen voor studenten met functiebeperking, 2^e tussenrapportage over de periode september 2007-maart 2009 ten behoeve van het Ministerie van OCW*

De Haagse Hogeschool (september 2009), *Project Haagse Bachelor op maat, Actieplan Terugdringen belemmeringen voor studenten met functiebeperking, eindrapportage over de periode juli 2006- december 2009 ten behoeve van het Ministerie van OCW*

De Haagse Hogeschool (december 2009). *Programma Diversiteit en Antidiscriminatie op de HHS, plan van aanpak.*

De Haagse Hogeschool (2009). *Hop 7, 2009 -2013 : Hogeschool Ontwikkelingsplan*

De Haagse Hogeschool (januari 2010). *Evaluatieonderzoek studeren met een functiebeperking*

Dijkssma S.A.M (2007). (staatssecretaris van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap), *Brief aan de tweede kamer, over de uitwerking van passend onderwijs*

Gezondheidsraad (1995).: Commissie Dyslexie, Afbakening en behandeling, *Publicatie no. 1995/15*

Harinck F. (2006). *Basisprincipes praktijkonderzoek*, Garant, Antwerpen-Apeldoorn

Hofmeester N. (2002). *Studeren met dyslexie, Informatie, praktische aanpak, noodzakelijke ontwikkelingen*, Garant, Antwerpen-Apeldoorn

Inspectie van het Onderwijs (november 2009). *Onbelemmerd studeren. Beleid en voorzieningen voor studenten met een functiebeperking in het hoger onderwijs*, Utrecht
Kleinen R. & Klein B. (2008). *Organisatorisch continuüm VO*

- Kleijnen R., Klein B. van der Meer- Arp K., (2007). *Organisatorisch zorgcontinuüm VO*, Expertisecentrum Nederlands : Nijmegen
- Kleijnen R. ,Loerts M., (2006). *Protocol Dyslexie Hoger Onderwijs*, Garant : Antwerpen, Apeldoorn
- Kuijpers, M. & Meijers, F. red. (2008). *Loopbaanleren: onderzoek en praktijk in het onderwijs*, Garant, druk 1, Antwerpen/Apeldoorn:
- Lambeek, M (2008). *Begeleiding van studenten met een onzichtbare/psychische functiebeperking*
- Ministerie van OCW (2005 -2007 en doorgaand). *Masterplan Dyslexie*. www.masterplandyslexie.nl, gelezen op 1-2-2010
- Minkman, B., (september 2009), *Notitie kader taalbeleid HHS*
- Pameijer N.K., van Beukering J.T.E.(2006). *Handelingsgerichte diagnostiek en handelingsgericht werken, een werkkader voor de remedial teacher (I) en (II)*, Tijdschrift voor Remedial Teaching, 2006/4 en 2007/1
- Stichting Dyslexie Nederland (2008). *Diagnose en behandeling van dyslexie*,.SDN: Bilthoven
- Struiksmā (2005). *Organisatorisch continuüm voor de zorgroute van leerlingen met leesproblemen en dyslexie*. Masterplan Dyslexie, Pedologisch Instituut, Rotterdam (Zie www.masterplandyslexie.nl.)
- Struiksmā, C. (2007). *Passend onderwijs bij leesproblemen en dyslexie, pleidooi voor een geïntegreerde aanpak*. *Van horen zeggen*, april 2007, 14-18
- Universiteit Twente (2008), *De draad van Ariadne, begeleiding begeleid*
- Verhoeven. L, Wentink H. (Red.) (2008). *Onderkenning en aanpak van leesproblemen en dyslexie*. Garant. Antwerpen/Apeldoorn
- Westerik e.a (2007), *Evaluatieonderzoek onder 150 studenten met functiebeperking aan De Haagse Hogeschool*, DUO-Market Research, Utrecht
- Wet Gelijke Behandeling op grond van handicap en ziekte (Wgbhcz) (2003), gelezen op : St-AB.nl op 7-2-2010
- Wouters E. en Wentink H., (2005). Kenmerken van dyslexie In : *Protocol Leesproblemen en Dyslexievoor het speciaal onderwijs*. Nijmegen, Expertisecentrum, 41-50

Bijlage 1 : Vragenlijsten studenten en docenten

DYSLEXIESCAN STUDENTEN HO, 2010

De studentenscan is bedoeld om de mening van studenten te peilen over de ondersteuning die ze op de opleiding krijgen.

Vul eerst de volgende gegevens in :

Studierichting:.....

Studiejaar:.....

Geboortedatum :.....

Vooropleidingen:

Datum waarop de lijst is ingevuld:

1. Is bij jou dyslexie officieel vastgesteld?

- ☐ Ja : Beantwoord dan ook deze vraag :
3.1. Door wie is dit vastgesteld?
- ☐ Nee : Beantwoord dan ook deze vragen :
3.2. Is er wel onderzoek gedaan naar dyslexie?
3.3. Zo ja, wat was daarvan de uitkomst?
3.4. Zo nee, wat is de reden dat je een vermoeden hebt dat je dyslexie hebt?

2. Heb je een dyslexieverklaring?

- ☐ Ja : Beantwoord dan ook deze vragen :
2.1 : Door wie is de dyslexieverklaring opgesteld?
2.2. In welk jaar is de dyslexieverklaring afgegeven?
- ☐ Nee

3. Ben je eerder begeleid bij dyslexie?

- ☐ Nee
- ☐ Ja op de basisschool
- ☐ Ja op het voortgezet onderwijs

4. Door wie ben je begeleid?

5. Heb je bij je opleiding gemeld dat je dyslexie hebt?

- ☐ Ja
- ☐ Nee : Beantwoord dan vraag 5.1. (Beantwoord vervolgens vraag 12, 14 en 19 en geef bij vraag 21 aan welke faciliteiten voor jou van belang zijn)

5.1 : Waarom heb je niet gemeld dat je dyslexie hebt?

6. Heb je de indruk dat jouw docenten op de hoogte zijn van je dyslexie?

- ☐ Nee
- ☐ Ja, vrijwel alle docenten
- ☐ Ja, enkele docenten

7. Heb je een (of meerdere personen) binnen de opleiding bij wie je altijd terecht kunt als je ergens mee vastloopt door je dyslexie?

- ☐ Nee

- ☐ Ja bij docenten
- ☐ Ja bij de mentor/ studieloopbaanbegeleider
- ☐ Ja bij de studentendecaan
- ☐ Ja bij medestudenten
- ☐ Ja bij iemand anders, namelijk

8. Heb je een intake procedure doorlopen?

- ☐ Nee
- ☐ Ja, bij de decaan
- ☐ Ja, bij de studieloopbaanbegeleider
- ☐ Ja bij iemand anders, namelijk

9. Is er (behalve het intakeverslag van de decaan) door de opleiding een document opgesteld over extra facilitering bij jouw studie?

- ☐ Nee
- ☐ Ja, dit bestaat uit *(meerdere antwoorden mogelijk)*:
 - ☐ Handelingsplan met plan voor begeleiding, ondersteuning en facilitering op de korte en lange termijn
 - ☐ Dyslexiepas of onderwijscontract
 - ☐ Verklaring van de examencommissie
 - ☐ Anders, namelijk

10. Is de inhoud van bovengenoemd document met jouw besproken?

- ☐ Nee
- ☐ Ja

11. Is er iemand met wie je de voortgang van begeleiding, ondersteuning en/of facilitering regelmatig doorspreekt?

- ☐ Nee
- ☐ Ja met docenten
- ☐ Ja met de coördinator, zo ja welke coördinator?
- ☐ Ja met de studentendecaan
- ☐ Ja met anderen, namelijk
- ☐ 11.1. Zo ja, hoe vaak bespreek je de voortgang?

12. Word je begeleid door iemand buiten de opleiding?

- ☐ Nee
- ☐ Ja
- ☐ Zo ja, op welke manier?

13. Zo ja, is er regelmatig contact tussen de externe begeleider en de opleiding?

- ☐ Nee
- ☐ Ja, keer per jaar

Maatregelen en faciliteiten

14. Kun je binnen je opleiding gebruik maken van faciliteiten?

- ☐ Nee
- ☐ Zo ja, waaruit bestaan de faciliteiten die je krijgt, omdat je dyslectisch bent?
 - ☐ extra tijd tijdens tentamens
 - ☐ vergroting van examentekst en eventueel lettertype

- tentamen doen in een apart lokaal
- toestaan laptop met spellingscontrole tijdens tentamen
- toestaan laptop met ondersteunende software zoals Kurzweil tijdens tentamen
- toestaan ander hulpmiddel tijdens tentamen, nl.....
- tentamenspreiding
- alternatieve tentamenvorm, zoals mondeling tentamen, alternatieve opdracht, etc.
- Anders, namelijk

15. Heb je binnen je opleiding vrijstellingen van taken gekregen?

- Nee
- Ja, namelijk:
 - vrijstelling van de instaptoets spelling en taalvaardigheid
 - spelfouten worden niet of gedeeltelijk meegerekend in de beoordeling
 - anders, namelijk

16. Zijn de faciliteiten die in het onderwijscontract of op je dyslexiepas staan op jouw probleem afgestemd?

- Nee, het zijn standaardmaatregelen die voor iedere dyslectische student gelden
- Ja, ik heb zelf kunnen aangeven welke faciliteiten voor mij geschikt zijn

17. Heb je het gevoel dat de docenten meewerken aan deze faciliteiten?

- Nee
- Ja, de meeste docenten
Hoeveel docenten? :
- Ja, ongeveer de helft van de docenten
Hoeveel docenten? :
- Ja, enkele docenten
Hoeveel docenten? :

18. Houd je jezelf aan de afspraken die er met jou gemaakt zijn m.b.t. de faciliteiten?

- Nee
- Ja meestal wel
- Ja soms
- Eventueel toelichten

19. Welke oplossingen heb je zelf al bedacht om de belemmeringen van je dyslexie zo gering mogelijk te houden?

-

20. Begrip voor dyslexie binnen de verschillende vakken

Bij deze vraag zijn meerdere antwoorden mogelijk.

Kruis steeds aan of het voor alle docenten of slechts een gedeelte geldt:

1. Ja, de meeste docenten
2. Ja, ongeveer de helft van de docenten
3. Ja, enkele docenten

Dat docenten bij de verschillende vakken begrip hebben voor mijn dyslexie merk ik, omdat ze	1	2	3
○ Mij laten merken dat ze op de hoogte zijn van mijn dyslexie			

○ Weten wat dyslexie inhoudt ○ Mij en mijn dyslectische problemen serieus nemen ○ Samen met mij bespreken op welke manier ze rekening kunnen houden met mijn dyslexie binnen hun eigen vak ○ Anders, namelijk			
--	--	--	--

21. Ondersteuning van dyslexie bij de verschillende vakken

Bij deze vraag zijn meerdere antwoorden mogelijk.

Kruis steeds aan of het voor alle docenten of slechts een gedeelte geldt:

1. *Ja, de meeste docenten*
2. *Ja, ongeveer de helft van de docenten*
3. *Ja, enkele docenten*

Dat docenten mij bij de verschillende vakken zo goed mogelijk ondersteunen, merk ik, omdat ze	1	2	3
○ Ondersteunende materialen voor de les (overzichten, sheets) zijn ruim van tevoren op BB beschikbaar ○ Overzicht van collegestof in een handout ○ Nieuwe termen en begrippen bespreken en aandacht besteden aan betekenis en spelling ○ Leerstof tijdens de bespreking op bord, in pp of hand-out schematisch weergeven ○ Gebruik maken van alle hulpmaterialen die het vak gemakkelijker voor me maken (bijvoorbeeld Cd-rom's, vodcasting, etc.) ○ Tentamens hebben duidelijke lay out ○ Taalgebruik bij tentamens is helder ○ Toestaan dat ik tijdens de colleges opnameapparatuur gebruik ○ Anders, namelijk			

Extra begeleiding

22. Krijg je buiten de colleges extra begeleiding bij je dyslexie:

- Nee
- Zo ja, door wie?
 - Studieloopbaanbegeleider
 - Decaan
 - Een van de docenten
 - Traject bij BOON
 - Anders, nl.....
- Waarbij krijg je begeleiding?
 - Planning en organisatie van de studie
 - Het aanleren van adequate studiestrategieën
 - Het aanleren van leesstrategieën
 - Het aanleren van schrijfstrategieën
 - Het leren omgaan met hulpmiddelen, zoals Kurzweil,
 - Het leren omgaan met dyslexie in het algemeen
 - Ondersteuning bij het organiseren van de extra faciliteiten
 - Anders, namelijk.....

23. Sluit de extra begeleiding aan bij datgene wat je voor de opleiding moet doen?

- Nee
- Ja, dit merk ik omdat mijn begeleider:
 - Met me bespreekt waar ik vastloop in mijn studieplanning
 - Met mij zoekt naar oplossingen voor de problemen per vak door het inzetten van studiestrategieën.
 - De sterke kanten van mij benadrukt en samen met mij bekijkt hoe ik deze in kan zetten bij de vakken
 - Met mij bespreekt hoe ik de geboden faciliteiten zo goed mogelijk kan inzetten
- Anders, namelijk

24. In de begeleiding van mijn studieloopbaan wordt mijn dyslexie meegenomen.

- Nee
- Ja

25. Hoe zou jij de faciliteiten en de ondersteuning binnen je eigen opleiding beoordelen?

- Onvoldoende
- Matig
- Voldoende
- Ruim voldoende
- Goed
- Zeer goed

Tot slot:

26. Zou je zelf nog meer willen weten of doen om beter om te gaan met je dyslexie?

- Nee
- Ja, namelijk

Wat zou er volgens jou in het algemeen nog kunnen verbeteren aan de begeleiding voor je dyslexie? (kort samenvatten)

VRAGENLIJST STUDENTEN 2008

De vragenlijst is gebaseerd op :

1. de vragenlijst die gehanteerd is bij de miniatuurtjes voor decaan, teamleider en hoofd examencommissie.
 - a. Centraal items als : intake, gebouwen, hulpmiddelen, toegezegde en gerealiseerde aanpassingen, kwaliteit begeleiding
2. de dyslexiescan voor leerlingen van het VO, door mij aangepast voor het HO.
 - a. Centraal : de beleving van de student zelf en de rol van docent en mentor in de begeleiding

Voorvragen :

Naam student :

Studierichting :

Welk jaar van de studie.....

Diagnose dyslexie :

Dyslexieverklaring :

Vragenlijst miniatuurtjes, aangepast voor de student :

Geef steeds voorbeelden!

1. hoe is je ervaring met de voorlichting? Geef cijfer.....
 - a. wat was goed?.....
 - b. wat kan beter?.....
2. hoe is je ervaring met de intake? Geef cijfer.....
 - a. Wat was goed?.....
 - b. Wat kan beter?.....
3. hoe is je ervaring met de examencommissie? Geef cijfer.....
 - a. Wat was goed?.....
 - b. Wat kan beter?.....
4. hoe is je ervaring met de aanpassingen? (toegezegd en gerealiseerd?, kwaliteit?, beschikbaar?). Geef cijfer.....
 - a. Wat is goed?
 - b. Wat kan beter?.....
5. Is de begeleiding voldoende op maat voor jou, wordt er voldoende rekening gehouden met jouw persoonlijke belemmeringen? Geef cijfer.....

Geef voorbeeld

6. Vind je dat je voldoende begeleiding krijgt om je talenten te ontwikkelen? Geef cijfer.....

Geef voorbeeld

7. Vind je dat je voldoende eigen inbreng hebt? Geef cijfer.....

Geef voorbeeld

8. Vind je de procedures efficiënt? (snel tot het resultaat komen) Geef cijfer.....

Geef voorbeeld :

Vragenlijst dyslexiescan VO studenten, aangepast voor het HO met de volgende aanvullingen:

Vraag 0 : overdracht

- Is er een overdracht gedaan van gegevens vanuit de middelbare school naar de decaan? Zo ja, hoe?

Vraag 0 : intake

- Heb je een intake gedaan bij de decaan?
- Wat waren jouw overwegingen om dat te doen, wat zijn de voor- en nadelen?

Vraag 2 : bij decaan, bij teamleider

Vraag 5 : ouders : niet?

Vraag 6 : contact externe begeleider en school :

- Zou je dat willen? Waarom wel of niet?
- Met wie zou die dan contact moeten onderhouden?

Vraag 8 : Heb je een dyslexiekaart of –pas? Of staan de faciliteiten op je dyslexieverklaring of het plan van aanpak? Wat laat je zien aan de docent?

Vind je dat goed zo? Hoe zou het beter kunnen?

Vraag 9 : Zou je willen dat er een afspraak bestond, dat alle docenten zo goed mogelijk rekening houden met dyslexie? Waarom wel of niet?

DYSLEXIESCAN DOCENTEN HO

(Bij de meeste vragen zijn meerdere antwoorden mogelijk, kruis ze svp aan als dat van toepassing is)

Preambule :

Bent u :

- ☐ vakdocent
- ☐ taaldocent

Bent u studieloopbaanbegeleider?

- ☐ ja

☐ nee

1. Heeft u dyslectische studenten in uw groepen?

- ☐ ja (ga naar vraag 2)
- ☐ weet ik niet (ga naar vraag 3)

2. Hoe weet u welke studenten dyslectisch zijn ?

- ☐ De student heeft het mij zelf verteld
- ☐ De student heeft een onderwijscontract of dyslexiepas
- ☐ via de coördinator
- ☐ via de studentendecaan
- ☐ anders, namelijk.....

3 Wat is de reden dat u niet weet of er dyslectische studenten in uw groepen aanwezig zijn?

- ☐ niemand heeft mij hierover ingelicht
- ☐ ik hoef het niet te weten, want
- ☐ anders, namelijk

4. Weet u welke problemen een dyslectische student kan hebben met (onderdelen van) uw vak?

- ☐ nee
- ☐ ja, mogelijke problemen van dyslectische studenten met (onderdelen van) mijn vak zijn:
 - ☐

5. Welke faciliteiten zijn, voor zover dit u bekend is, op dit moment verleend aan u bekende studenten met dyslexie tijdens of ten behoeve van tentamens of examens voor uw vak of buiten de colleges om?

- ☐ extra tijd tijdens tentamens
- ☐ tentamen doen in apart lokaal
- ☐ vergroten van examenteksten en eventueel aanpassing lettertype
- ☐ toestaan van hulpmiddelen:
 - ☐ laptop met spellingscorrectie
 - ☐ laptop met ondersteunende software, zoals Kurzweil
 - ☐ anders, namelijk
- ☐ tentamenspreiding
- ☐ alternatieve tentamenvorm, bijvoorbeeld mondeling tentamen of vervangende opdracht
- ☐ aangepaste normering spelling
- ☐ vrijstelling voor taalinstaptoets
- ☐ extra ondersteuning in de vorm van een ondersteunende taalmodule
- ☐ extra ondersteuning in de vorm van een individueel begeleidingstraject
- ☐ anders, namelijk

6. Houdt u in uw dagelijkse onderwijspraktijk rekening met de problemen van dyslectische studenten ?

- ☐ ja (ga naar vraag 7)
- ☐ nee (ga naar vraag 9)

7. Hoe houdt u rekening met de problemen van dyslectische studenten? (meerdere antwoorden mogelijk)

Door pedagogisch-didactische afstemming (kennis en vaardigheden)

- ☐ ondersteunende materialen voor de les (sheets, etc.) ruim van tevoren op Blackboard zetten
- ☐ vooraf schematisch totaaloverzicht geven van de lesstof en leerdoelen
- ☐ duidelijke lesoverzichten aanbieden, opdat de student handig notities kan maken
- ☐ nieuwe termen en begrippen specifiek aanbieden en bespreken
- ☐ gebruik van visuele hulpmiddelen in de vorm van schema's en overzichten op pp.
- ☐ gelegenheid creëren voor extra uitleg
- ☐ gelegenheid geven tot gebruik van laptop (met compenserende software)
- ☐ gelegenheid geven tot maken van audio- of video-opnames van de les
- ☐ college opnemen door streaming/vodcasting
- ☐ consistent en helder taalgebruik tijdens colleges en met name bij toetsen/tentamenvragen
- ☐ opdrachten gestructureerd en op tijd geven
- ☐ duidelijke lay-out van schriftelijke tentamens
- ☐ flexibel omgaan met de vorm van opdrachten en toetsen, bijvoorbeeld mondeling of alternatieve opdracht
- ☐ extra toetsmoment organiseren in het kader van toetsspreiding
- ☐ aangepaste beoordeling op het gebied van spelling
- ☐ anders, namelijk

Door persoonlijke benadering van de student (attitude)

- ☐ tonen aan de student dat u op de hoogte bent van zijn/haar dyslexie
- ☐ tonen aan de student dat u op de hoogte bent van wat dyslexie inhoudt of ervoor open staat daarover meer te weten te komen
- ☐ tonen aan de student dat u zijn/haar dyslexie serieus neemt
- ☐ bereidheid om samen met de student te bespreken hoe hij/zij binnen uw vak zo min mogelijk hinder ondervindt van de dyslexie
- ☐ bereidheid om mee te denken in oplossingen voor problemen die de student aankaart.
- ☐ begeleiding van de student bij het goed (leren) omgaan met de dyslexie nu en later (liefst gerelateerd aan de context van het vak)
- ☐ overleg met de student over het effect van de genomen maatregelen
- ☐ regelmatig overleg met de student over bijstelling van de genomen maatregelen
- ☐ overleg met de student over zijn studievorderingen
- ☐ anders, namelijk

8. Ziet u effecten van wat u doet voor dyslectische studenten?

- ☐ ja, op het terrein van:
 - ☐ de prestaties van de student
 - ☐ het zelfvertrouwen van de student
 - ☐ anders, namelijk
- ☐ gedeeltelijk, er zijn grote verschillen tussen de studenten voor wat betreft
 - ☐ de prestaties
 - ☐ het zelfvertrouwen
 - ☐ anders, namelijk
- ☐ nee

9. Neemt u dyslexie van de student mee in besprekingen :

- ☐ met de slb 'er van de student
- ☐ met docenten individueel
- ☐ in de algemene vergadering van studieloopbaanbegeleiders

- ☐ in de algemene studentbesprekingen van docenten en slb'ers

10. Over welke onderwerpen zou u meer informatie willen?

- ☐ wat dyslexie is en hoe dat zich uit in het HBO
- ☐ hoe dyslexie zich verhoudt tot de eisen die in het HBO aan de student gesteld worden
- ☐ hoe ik dyslexie signaleer
- ☐ wat de consequenties van dyslexie zijn voor het volgen van mijn vak
- ☐ hoe ik in mijn lessen rekening kan houden met dyslectische studenten
- ☐ welke didactische aanpak het meest geschikt is voor dyslectische studenten
- ☐ hoe ik bij de beoordeling van resultaten rekening mee kan houden met dyslexie
- ☐ welke faciliteiten dyslectische studenten helpen
- ☐ welke vrijstellingen ik hen mag bieden
- ☐ wat de officiële regelingen zijn voor dyslectische leerlingen
- ☐ hoe de lijnen voor de procedures exact lopen bij de aanvraag en toekenning van faciliteiten
- ☐ Anders, namelijk

11. Welke vaardigheden wilt u ontwikkelen om dyslectische studenten te begeleiden?

- ☐ in gesprek gaan met dyslectische studenten om met hen samen te bespreken wat een zinvolle en haalbare aanpak is binnen mijn vak
- ☐ mijn instructie en uitleg afstemmen op dyslectische studenten
- ☐ mijn werkvormen afstemmen op de studenten
- ☐ uitvoeren van onderdelen van een begeleidingsplan opgesteld door een gespecialiseerde studieloopbaanbegeleider
- ☐ samen met een hierin geschoolde collega een begeleidingsplan opstellen voor dyslectische studenten en dit ook samen uitvoeren
- ☐ anders, namelijk.....

12. Hoe ondersteunt of kan de opleiding u ondersteunen in uw vraag naar kennis en vaardigheden?

- ☐ door overleg met in dyslexie gespecialiseerde collega, studentendecaan, studentenpsycholoog, etc.
- ☐ door collegiaal overleg en consultatie
- ☐ door coaching of begeleiding door collega's die zich hebben gespecialiseerd op het gebied van dyslexie
- ☐ door coaching of begeleiding door externe specialisten op het gebied van dyslexie
- ☐ door apart dyslexiebeleid vanuit het management te formaliseren
- ☐ door nascholings- en professionaliseringsbeleid voor docenten
- ☐ anders, namelijk.....

13. Is ondersteuning voor de docent en slb'er aanwezig op de school?

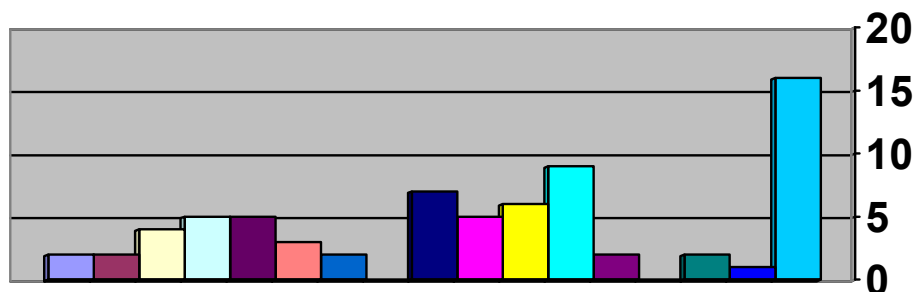
- ☐ Ja, welke?
- ☐ nee
- ☐ weet ik niet

14. Hoe groot is uw bereidheid om daadwerkelijk mee te werken aan de begeleiding van dyslectische studenten

- ☐ groot
- ☐ voldoende
- ☐ matig
- ☐ weet niet, is afhankelijk van wat die voor mij inhoudt
- ☐ klein

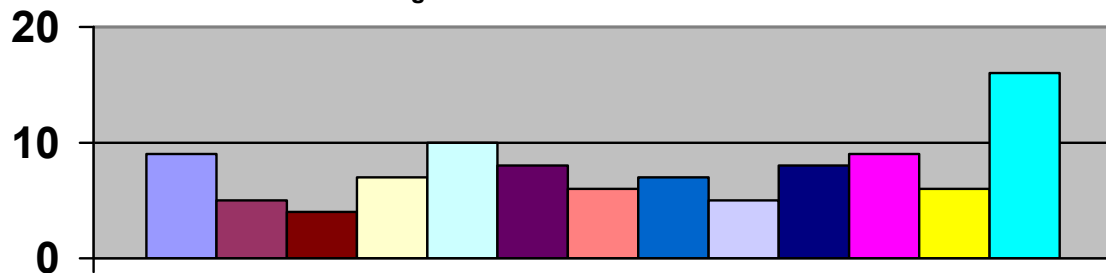
Bijlage 2 : figuur 1 en 2

Figuur 1. Pedagogisch-didactisch handelen docenten

- Materiaal voorafgaand aan les beschikbaar
- Opdrachten op tijd en gestructureerd geven
- Totaaloverzicht lesstof en leerdoelen
- Lesoverzichten
- Visuele hulpmiddelen
- Gelegenheid gebruik laptop
- Gelegenheid maken audio of video-opname
- Podcasting, streaming/vodcasting inzetten
- Termen en begrippen bespreken
- Consistent, helder taalgebruik
- Duidelijke lay-out tentamens
- Gelegenheid extra uitleg
- Flexibel met vorm van opdrachten, toetsen
- Extra toetsmoment in kader toetsspreiding
- Spelling niet meebeoordelen bij vaktoets
- Anders
- N

Figuur 2. Behoefte aan informatie

- Wat zijn de officiële regelingen voor studenten met dyslexie
- Hoe lopen de lijnen van de procedures exact bij de aanvraag en toekenning van faciliteiten
- Wat is dyslexie en hoe uit zich dat in het HBO
- Hoe signaleer ik dyslexie
- Hoe kan ik in mijn lessen rekening houden met studenten met dyslexie
- Welke didactische aanpak is het meest geschikt voor dyslectische studenten
- Hoe kan ik bij de beoordeling van resultaten rekening houden met dyslexie
- Welke faciliteiten helpen studenten met dyslexie
- Welke vrijstellingen mag ik hen bieden
- Hoe verhoudt dyslexie zich tot de eisen HBO
- Wat zijn de consequenties voor het volgen van mijn vak
- Anders, namelijk
- N

Bijlage 3 : Resultaten vraag 2- 5, 8 en 9, 11-14 van de vragenlijst docenten

Vraag 2. en 3 : Kennis over het vóórkomen van dyslexie onder de studenten

Van de docenten geven er vier aan weet te hebben van dyslectische studenten in hun groepen. De meeste docenten weten dit niet (11) en een docent zegt geen dyslectische studenten in de groepen te hebben.

De docenten weten dit via de student zelf (1), via de coördinator functiebeperking (1), omdat de student een brief had van de examencommissie (1) of omdat de student examentijdverlenging bleek te hebben (1). Een docent vindt dat hij dit niet hoeft te weten omdat de student zelf zijn faciliteiten moet aanvragen via decaan en examencommissie.

Bijna alle docenten die aangeven dit niet te weten, geven als reden aan dat zij hierover niet zijn ingelicht door de student zelf (10), terwijl een docent had verwacht de informatie van de decaan te krijgen en een vermeldt het niet te weten ondanks navraag bij de slb'er.

Vraag 4 : Kennis over problemen van studenten met dyslexie

Van de docenten weet een groot aantal (13) problemen te noemen die een student met dyslexie kan hebben met (een onderdeel van) hun vak. De volgende tekst is geheel samengesteld uit problemen die docenten zelf letterlijk zo hebben geformuleerd. Hier volgt dus het **eigen verhaal van de docenten over dyslexie**, waaraan niets toegevoegd hoeft te worden :

Problemen met lezen en spellen :

De leesproblemen uiten zich als problemen met leesvaardigheid en leessnelheid. Er is vooral meer moeite met het lezen van moeilijke en lange zinnen. De leessnelheid veroorzaakt problemen met het doorwerken van vakliteratuur, zoals jurisprudentie, arresten, handboeken. Ook worden teksten verkeerd gelezen en daardoor verkeerd geïnterpreteerd. Tijdens tentamens uit zich dit door het verkeerd begrijpen van vragen.

De problemen met het spellen uiten zich in het niet correct toepassen van de basisspellingsregels, vooral ook de werkwoordspelling, letters omdraaien en zinsbouw.

De problemen met het schrijven uiten zich in de schriftelijke uitdrukkingsvaardigheid, bij het schrijven van essaytentamens, papers, scripties, verslagen en andere werkstukken.

De problemen in totaal zorgen dat de student meer tijd nodig heeft bij de voorbereiding van zijn tentamens (studie). De verwerkingstijd van de stof is langer. Tijdens tentamens heeft een student met dyslexie meer tijd nodig voor lezen en heeft meer kans een vraag verkeerd te lezen.

Vraag 5 : kennis over faciliteiten

De meeste docenten weten de standaardfaciliteiten die aan studenten met dyslexie worden toegekend te noemen :

- extra tijd voor tentamens (13)
- vergroting tentamenteksten (10)
- tentamen in apart lokaal (10)

Slechts enkele docenten linken de volgende faciliteiten aan dyslexie,

- toestaan laptop met spellingscontrole (3)
- tentamenspreiding (2)
- alternatieve tentamenvorm (1)

- individueel begeleidingstraject (1)
- ondersteunende taalmodule (1)

Door een docent wordt opgemerkt dat de ondersteunende taalmodule nu voor ieder beschikbaar is omdat deze deel uitmaakt van het curriculum.

Vraag 8 : Effect handelen op student

Van de docenten die het pedagogisch-didactisch handelen bewust toepassen zien er slechts drie effecten voor de student met dyslexie en wel op het gebied van het zelfvertrouwen van de student. Een docent geeft aarzeling aan en twee docenten zeggen dit nog niet te zien. De reden hiervan kan liggen in het gebrek aan monitoring van deze studenten.

Vraag 9 : Communicatie over studenten met dyslexie

Zeven docenten geven aan de dyslexie van de student mee te nemen in de besprekingen met

- de studieloopbaanbegeleider (2)
- docenten individueel (2)
- de algemene vergadering van studieloopbaanbegeleiders (2)
- de algemene studentbesprekingen van docenten en slb'ers (2)

Acht docenten gaven aan dat zij dit niet deden omdat zij geen studenten met dyslexie kenden. Twee docenten gaven eerder niet aan in hun pedagogisch didactisch handelen rekening te houden met studenten met dyslexie, maar gaven toch aan dat zij de bespreking van deze studenten meenemen in de algemene vergadering. De reden kan zijn dat zij dit wel belangrijk achten.

Vraag 11 : Behoeftte aan ontwikkelen vaardigheden

De docenten willen graag de volgende vaardigheden ontwikkelen om dyslectische studenten te begeleiden :

- in gesprek gaan met student over zinvolle aanpak binnen het vak (7)
- instructie en uitleg afstemmen op student met dyslexie (6)
- werkvormen aanpassen aan student met dyslexie (5)

Een aantal docenten vindt de tussenkomst van een specialist hier van belang. Sommige docenten willen samen met een geschoolde collega een begeleidingsplan opstellen en ook samen uitvoeren (5). Anderen zien hier een rol voor een gespecialiseerde studieloopbaanbegeleider (3).

Een docent geeft eerlijk toe er niet aan te willen, gewoon colleges te willen verzorgen, maar als het moet natuurlijk mee te zullen werken.

Vraag 12 en 13 : Behoeftte aan ondersteuning

Van de docenten geven er slechts twee aan ondersteuning te ontvangen van de opleiding, namelijk van de coördinator functiebegeleiding en bij de tentamenafname.

Alle docenten geven aan ondersteuning te willen hebben bij de begeleiding van studenten met dyslexie. De meesten achten specialisatie daarbij van belang :

- door overleg met in dyslexie gespecialiseerde collega (docent, slb'er, decaan, studentpsycholoog) (9)
- door coaching of begeleiding van collega's die zich hebben gespecialiseerd in dyslexie (3)
- door coaching of begeleiding van externe specialisten in dyslexie (2)

Een aantal docenten legt de nadruk op collegiaal overleg en consultatie (8), een aantal acht nascholing en professionalisering van belang (5) en sommigen willen graag ondersteuning in de vorm van apart dyslexiebeleid vanuit het management (4).

Een docent vraagt zich af wie van de opleiding hier nu in gespecialiseerd is, een docent vindt dat een der docenten zich hier specifiek mee moet bezighouden, zodat er maatwerk

geleverd kan worden en een docent wijst op het belang van dyslexiebegeleiding als onderdeel van het taalbeleid.

Vraag 14 : Bereidheid om daadwerkelijk mee te werken

Bij de vraag naar de bereidheid om daadwerkelijk mee te werken aan de begeleiding van dyslectische studenten geven de meeste docenten aan dat deze bereidheid groot is (8), een aantal vindt zijn/haar bereidheid voldoende(6) of matig (1). Twee docenten weten dat niet omdat het afhankelijk is van wat dat voor hen inhoudt en een docent geeft aan dat de bereidheid klein is.

Bijlage 4 : Verslag interviews met studenten

1. Verslag diepte-interview met twee studenten met dyslexie, 2008

Het verhaal van P

P is tweedejaars student Bestuurs- en overheidsmanagement en komt over als een zeer taalvaardige, intelligente en gemotiveerde student. P heeft wel een dyslexieverklaring, maar daarop staan de beperkingen niet gespecificeerd. Dit komt doordat bij de diagnose de indicerende diagnose ontbreekt. Daardoor heeft P te maken gehad met afwijzing door de examencommissie van een verzoek om aanpassingen. Ik heb P erop gewezen, dat het een zinvolle investering zou zijn, om die indicerende diagnose alsnog te gaan halen, omdat dit hem recht kan geven op de aanpassingen die hij nodig heeft. P heeft geen externe begeleiding. Hij wil dat in principe wel.

P is heel actief bezig met het probleem van dyslexie op de HHS. Hij is lid van het studentenpanel voor studenten met een functiebeperking en is daar zeer actief. Met andere studenten samen organiseert hij van daaruit tal van activiteiten en projecten, mede in het kader van het beleidsstuk van de HHS : “de Haagse bachelor op maat”. Binnenkort staat een informatiedag voor docenten op het programma, waarbij hij zelfs de heer Breebaart, directeur van de HHS heeft uitgenodigd! (onderwerpen : hoe herken ik, wat doen, waar terecht, wat zijn de rechten en plichten). Het panel kijkt ook naar de formulering van de uitnodigingsbrief voor aankomende studenten, of de uitnodiging daarin aan studenten met een functiebeperking om zich te melden bij de decaan wel duidelijk en uitnodigend genoeg is.

P is ook lid van de Nationale jeugdraad, waarin hij zich bezighoudt met peer education en hij is actief in een netwerk van jongerenraden. Ook schrijft hij daarvoor nieuwsberichten. Het is prachtig te horen, dat hij ervaart dat hierdoor zijn taalvaardigheid vooruit gaat. Dit heeft zeker te maken met de uitdaging en de voldoening die het geeft om zelfstandig een tekst te kunnen maken. P schrijft de tekst, laat die dan even rusten en komt er later weer op terug. Dan past hij de vorm aan en kan dit net zo lang doen, totdat het goed is.

Schoolcarriere

P werd op de basisschool bestempeld als lui, maar werd daar niet getest op dyslexie. Hij moest in de brugklas een dyslexietest doen, die bestond uit 10 woorden en 5 zinnen, waar niet uitkwam dat hij dyslexie heeft. Pas aan het eind van de tweede klas heeft hij zich laten testen en daaruit kwam de diagnose dyslexie. Het IQ was dysharmonisch, op taal scoorde hij laag en op de rest hoog. Hij is toen van VWO naar HAVO gegaan vanwege de moderne talen. Hij kreeg op school wel extra tijd, maar had dat in de praktijk niet eens nodig.

Waar ligt P's probleem?

P heeft geen problemen met lezen, alleen met spelling bij het schrijven. Hij kan maar een beperkt aantal spellingsregels hanteren. Hij vindt dat hij zijn taalgevoel wel heeft kunnen ontwikkelen, waardoor zijn zelfvertrouwen redelijk overeind is gebleven. Hij hanteert als strategie om zijn teksten zo kort en bondig te schrijven als mogelijk is, waardoor zijn taalgebruik zeer effectief is. Hij gebruikt ook strategieën om in zijn woordkeus rekening te houden met de woorden die hij goed kan spellen.

P heeft vooral problemen met formules en namen, dus woorden buiten de context.

Ervaringen met de begeleiding op de HHS

Het traject ondersteunend Nederlands bij BOON heeft hij niet als nuttig ervaren. Het bevestigde alleen wat hij al wist, dat hij te veel fouten maakt in spelling. Ook de analyse welke fouten dat zijn, was voor hem niet nuttig, want dat wist hij al. Het resultaat was een onvoldoende, waarna hij, volgens de regels, een verzoek kon indienen bij de examencommissie om vrijstelling voor het vak Nederlands. Dit vak bestaat bij zijn opleiding

echter niet meer, maar is geïntegreerd in de andere vakken. Hij kreeg voor die punten van de examencommissie geen vrijstelling.

Vroeger was er een apart lokaal voor studenten met examentijdverlenging, maar nu is dat afgeschaft. Nu moet je elke keer van tevoren doorgeven dat je examentijdverlenging wilt. Ook een kaartjessysteem is afgeschaft.

Voorlichting over functiebeperking, intake, examencommissie, begeleiding en de procedures krijgen van P een onvoldoende. Hij krijgt alleen maar extra tijd. Als ik vraag of hij het gevoel heeft dat hij voldoende zijn talenten kan ontwikkelen en voldoende eigen inbreng heeft, is zijn antwoord : ja, maar alleen door zijn eigen initiatieven en activiteiten binnen en buiten de school. Dat is ook de bedoeling, zal men zeggen, dat de student zelf de verantwoordelijkheid neemt, maar dan moet ook de school niet achterblijven en daar adequaat op reageren..

Gevraagd naar de begeleiding door de docenten, geeft P aan dat er een docent is, een studieloopbaanbegeleider, waar hij altijd terecht kan met problemen rond zijn dyslexie. Een plan van aanpak, dus een systematische aanpak ontbreekt echter. Ook deze docent heeft niet voldoende kennis in huis om hem goed te kunnen begeleiden.

P heeft wel het gevoel dat de docenten van goede wille zijn wat betreft zijn dyslexie, maar dat ze niet weten wat ze moeten doen en hoe. Dat kader is er ook nog niet voor de docenten.

Tenslotte zegt P dat hij zich altijd aan de afspraken houdt die er gemaakt worden voor hem en het is duidelijk dat hij heel wat meer doet dan dat.

Aan de verbetering van zijn spelling en de moderne vreemde talen werkt hij zelf, zonder extra begeleiding.

Wat moet er volgens P veranderen?

- Mentaliteitsverandering bij de docenten
- Hij zou op de HHS graag meer mondeling getoetst worden of via een open boek tentamen (voor de namen en formules). Ook zou hij graag alternatieve opdrachten doen in de vorm van een presentatie. Daar is hij erg goed in.
- Meer kennis over wat dyslexie is en hoe om te gaan met studenten met deze beperking. Men denkt nu, zo zegt P, dat extra tijd en grote letters het probleem voor elke student met dyslexie oplost.
- Lijstje voor docenten, waarin alle praktische informatie bij elkaar staat over de criteria waaraan de vorm van lessen en tentamens/examens zouden moeten voldoen voor studenten met dyslexie. (en voor alle studenten die ergens zwak in zijn). Dit zou trouwens alle studenten ten goede komen. De maatregelen zijn zo eenvoudig, bijvoorbeeld : geen kleurcontrasten, waardoor kleurenblinden de tekst niet kunnen lezen, de sheets VOORAF op Blackboard in plaats van achteraf, maar ook duidelijk leesbare tentamens en opdrachten.
- Bij alle afdelingen en opleidingen hetzelfde protocol en regels, want andere studenten krijgen zaken geregeld, die hij niet geregeld krijgt.
- Maatjesproject ook voor studenten met een functiebeperking. Nu is dat er alleen voor allochtone studenten.
- Een dyslexiekaart met daarop maatwerk voor de student zou goed zijn. Nu zijn er alleen nog (een zeer beperkt aantal) standaardmaatregelen die voor elke student met dyslexie gelden.
- Bijvoorbeeld een duidelijke codering in Osiris, zodat elke docent MOET weten of een student een functiebeperking heeft.
- Een soort Wikipedia voor docenten waar adviezen en ervaringen van docenten bij elkaar staan, zodat die door elke docent eenvoudig geraadpleegd kunnen worden.
- Een informatiesite en een aanspreekpunt/persoon, bijvoorbeeld bij het student informatiepunt

De conclusie van P

Concluderend vindt P, dat alle voor de hand liggende zaken, die iedereen kent, gemakkelijk zijn te realiseren (extra tijd). Zodra het wat gecompliceerder wordt, loopt hij tegen een muur

op. Als belangrijkste verbeterpunt noemt hij : Als een student ergens, tegenover een docent, slb'er of teamleider aangeeft dat hij dyslexie heeft (signalering), dan is het heel belangrijk dat deze medewerker ZELF zorgt, dat er een intakegesprek plaatsvindt.

Het verhaal van M

M is tweedejaars student Industrieel Productontwerpen aan de HHS. Zij heeft een diagnose dyslexie gekregen, toen ze 13 was. Haar dyslexie schat M in als redelijk ernstig. Zij ziet zichzelf als een beelddenker en heeft een fotografisch geheugen. Zij heeft een dyslexieverklaring, waarop duidelijk staat wat de beperkingen zijn..

M komt over als een zeer intelligente taalvaardige studente en neemt, net zoals P, zelf alle initiatieven als het gaat om nodige faciliteiten en aanpassingen.. Ze heeft geleerd voor zichzelf op te komen, te vragen om hulp en met problemen meteen naar de docent toe te stappen. Doordat M zoveel initiatief moet nemen, is zij daar zo langzamerhand een kei in geworden. Je zou bijna zeggen : deze twee zijn modelstudenten, zoals elke docent ze graag op school ziet.

M heeft 30% examentijdverlenging. Grote letters vindt ze toch eigenlijk niet zo handig met die enorme vellen papier in print. Ze kan dit wel aanvragen als ze wil. Opvallend is dat M geen ondersteunende software gebruikt, thuis niet en ook niet op school. Zij heeft ook geen externe begeleider. In plaats daarvan helpt haar moeder haar zeer veel. De reden is, dat zij het zo druk heeft met haar studie, dat zij gewoon de tijd nog niet heeft gevonden om zich te verdiepen in het wat en hoe van de software. Zij zou graag willen leren hoe zij software beter kan inzetten bij het leren en produceren van teksten.

Net zoals P is M lid van het panel van studenten met functiebeperking.

Schoolcarrière

Op de middelbare school vond men M aanvankelijk lui. Na haar diagnose mocht zij op de HAVO gebruik maken van luisterboeken en op het eindexamen mocht zij tekst-spraak software gebruiken. Ook kreeg zij verkorting van het examen (als variant op examentijdverlenging). Op zich heeft ze haar taalvaardigheid goed kunnen ontwikkelen. Door heel veel tijd in het leren te steken, vaak wel 60 uur per week, en door zeer veel hulp van haar moeder, kreeg zij het voor elkaar om te slagen voor haar Nederlands en Frans en voor haar Engels zelfs een 7.5 te scoren.

Waar ligt M's probleem?

M heeft vooral problemen met spelling en lezen, maar daartegenover staat dat ze mondeling zeer taalvaardig is. Een zeer positief punt is dat M een beroep heeft gekozen, waar ze haar sterke punten goed kan inzetten. Er zitten bij haar studierichting dan ook relatief veel studenten met dyslexie. Helaas zijn er nog onnodig veel drempels die zij nog tijdens die studie moet nemen. Het doorploegen van de literatuur vergt veel van haar tijd en energie. Veel uittreksels moet zij zelf maken en zijn niet digitaal voor handen. Gelukkig dat M door haar intelligentie en doorzettingsvermogen het toch redden. Leren omgaan met compenserende software lijkt niet alleen voor haar studie noodzakelijk maar vooral ook voor haar latere beroepsuitoefening.

Ervaringen met de begeleiding op de HHS

De voorlichting heeft M ervaren als onvoldoende. Tijdens de introductieweek stelde de decaan zich voor en nodigde de studenten met functiebeperking om zich bij hem te melden. Daar is zij op ingegaan. Andere voorlichting was er niet. Het gesprek heeft zij niet echt ervaren als een intakegesprek, al was het waarschijnlijk wel zo bedoeld.

M's ervaring met de examencommissie is dat het lang duurt voordat er wordt gereageerd op vragen. Alles rond haar begeleiding moet ze zelf regelen en overal moet ze zelf achteraan, anders gebeurt er niets. Zij moet de betrokken medewerkers ook telkens weer zelf op de hoogte brengen van de regels en procedures. Regelmatig gebeurt het, dat niemand op de hoogte is in welk lokaal zij examen heeft met examentijdverlenging. Zelf houdt zij zich altijd aan de afspraken, zegt zij en daar twijfel ik geen seconde aan.

Wat de docenten en studieloopbaanbegeleiders betreft, denkt M dat nu enkele docenten op de hoogte zijn van haar dyslexie. Zij heeft een dyslexiepasje waar de (standaard)faciliteiten op staan, waar ze recht op heeft, maar die zijn niet voldoende op haar probleem afgestemd. Ongeveer de helft van de docenten neemt haar dyslexie serieus, vindt M. In het algemeen begrijpen ze niet wat dyslexie precies inhoudt en het is daarom lastig uit te leggen waarom een student met dyslexie bepaalde ondersteunende of compenserende faciliteiten nodig heeft. Ze vragen M :” Waar denk je zelf aan?”. Zij moet zelf komen met de initiatieven en ook de oplossingen en moet dat ook nog zo doen, dat zij niet als lastig wordt ervaren en daardoor de goodwill verliest.

De docenten houden in hun lessen te weinig rekening met haar dyslexie. De meesten zetten wel de lesstof in een schema op het bord maar een duidelijke lay out van materiaal en tentamens, extra hulpmaterialen (cd-roms, computerprogramma's) of aangepaste werkvormen ontbreken nog.

M heeft een heel goede slb'er getroffen, die altijd een luisterend oor voor haar heeft, al ontbreekt ook bij deze de nodige kennis. Er is niet echt een plan van aanpak, dat systematisch met haar slb'er wordt doorgesproken. Er is dus ook geen systematische evaluatie en bijstelling.

Wat moet er volgens M veranderen?

- M zou graag zien dat de leerstof altijd mondeling wordt aangeboden met plaatjes en voorbeelden. Ook de examens zou ze graag mondeling doen.
- Er zijn nog te veel drempels voor de student, je moet nog te veel zoeken en overal achteraan. Een voorbeeld is ondersteunende software. M heeft gewoon geen tijd om daarin te investeren. Ze heeft het zo druk, dat ze gewoon niet altijd open staat voor informatie. Het aanbod in voorlichting en compenserende faciliteiten moet gemakkelijker voorhanden zijn. Als er bijvoorbeeld een instructiemiddag voor compenserende software georganiseerd zou worden, zou ze gewoon kunnen aansluiten.
- Er moet meer aan voorlichting gedaan worden voor de student over de mogelijkheden voor faciliteiten, maar ook zou aandacht besteed moeten worden aan meer inzicht te krijgen in de eigen beperking en hoe daar in het algemeen beter mee om te gaan.
- Docenten en studieloopbaanbegeleiders moeten geschoold worden. Zij moeten meer kennis hebben over dyslexie en de vele vormen die dyslexie kan aannemen.
- De docent moet kennis nemen van wat hij kan doen om te zorgen dat het studiemateriaal toegankelijk is voor studenten met dyslexie. M vindt dat een docent zo kan laten zien dat hij zijn eigen vak serieus neemt.
- Docenten moeten op de hoogte zijn van de procedures
- Het zou fijn zijn als spellingfouten niet beoordeeld zouden worden.

De conclusie van M

M concludeert dat het goed was dat de decaan zich toen voorstelde, omdat ze daarom meteen de mogelijke maatregelen kon nemen voor haar studie. Het is goed dat haar slb'er zoveel grip voor haar heeft. Ook het studentenpanel ervaart ze als positief.

Wat beter moet, is dat de school ervan doordrongen moet zijn dat niet alles opgelost is voor de student als je hem helpt een vak te halen. Het gaat om meer dan vakken halen. De school is te veel bezig met het beperken van het aantal afvallers, i.p.v. met kwalitatief goede begeleiding.

M's ervaring is, dat de school en docenten bereid zijn om meer te doen voor studenten die niet gemotiveerd zijn, dan voor studenten met dyslexie. Ze denken namelijk dat de ongemotiveerde student het eigenlijk wel kan en eigenlijk slim is. Een student met dyslexie daarentegen die tegen de klippen op zijn tentamens haalt, wordt negatiever benaderd. Men denkt eigenlijk, dat ze het toch niet kunnen en ze krijgen daarom minder ondersteuning. Dat vindt M onrechtvaardig.

2. Verslag mondelinge interviews met twee studenten met dyslexie van de opleiding HBO-rechten, 2010

Gesprek met tweedejaars student A,

Student A geeft aan dat hij een dyslexieverklaring heeft en bij de opleiding heeft gemeld dat hij een dyslexieverklaring heeft. Hij heeft met een van de docenten gesproken over zijn dyslexie en met de studieloopbaanbegeleider. Hij heeft volgens de nieuwe procedure een gesprek gehad met de decaan. Hij heeft een brief van de examencommissie gekregen die hij kan overleggen aan de surveillant tijdens de examens als bewijs dat hij extra tijd heeft gekregen voor zijn tentamens.

Met de studieloopbaanbegeleider wordt de voortgang eens per blok doorgesproken en ook de dyslexie komt dan aan de orde.

De faciliteiten die A door de examencommissie zijn toegekend zijn extra examentijd en vergroting van de opgaven. Dit zijn volgens hem de standaard maatregelen. Vrijstellingen krijgt hij niet. De docenten doen volgens hem niets extra's. Zij houden zich niet echt met hem bezig, want de examenopgaven worden door het examenbureau verzorgd.

Student A heeft wel eens gedacht aan het gebruik van een laptop, maar omdat niemand dat doet, heeft hij dit tot nu toe ook niet gedaan. Hij wil niet opvallen in de groep. Student A zou ook wel opname apparatuur willen gebruiken tijdens de les, maar ook dat valt te veel op.

Over zaken als materialen van tevoren op BB en een overzichtelijk aanbod van de stof is hij wel tevreden. Nieuwe termen en begrippen worden besproken, maar de student durft er niet echt meer aandacht voor te vragen. De student ervaart de studie als moeilijk voor iemand met dyslexie. Je moet veel met teksten werken. Dat kost veel tijd.

De lay-out van de tentamens is over het algemeen voldoende duidelijk al is soms een vraag niet duidelijk, maar dat vinden dan meer studenten.

Als ik vraag naar toets spreiding in verband met de tijd die nodig is voor de voorbereiding van de tentamens, antwoordt de student dat dit wel prettig zou zijn, maar dat hij dit niet durft aan te kaarten met de docent.

Wat betreft de beoordeling op spelling, A zorgt dat zijn werk aan de minimum eisen voldoet, gebruikt zelf de laptop hiervoor met spellingchecker en vraagt soms zijn vader om het werk door te lezen. Hij heeft vorig jaar tijdelijk begeleiding gehad van mij en heeft kennis gemaakt met het programma Kurzweil, maar hij is nog niet zo ver dat hij het ook maximaal inzet.

Daarvoor heeft hij nog behoefte aan meer begeleiding, maar er is niemand verder hierin gespecialiseerd.

Verslag gesprek met derdejaars student B

Student B heeft een dyslexieverklaring en heeft bij de opleiding gemeld dat zij een dyslexieverklaring heeft. Zij heeft met geen van de docenten gesproken over haar dyslexie, alleen maar met de studieloopbaanbegeleider, die ook haar docent is. Zij heeft een intake gesprek gehad met de decaan en een brief van de examencommissie voor tijdens de examens om aan te tonen, dat zij extra tijd krijgt.

B heeft als faciliteiten ook extra examentijd en vergroting van de opgaven en daarnaast toets spreiding. Zij maakt van het laatste af en toe gebruik, maar zij ondervindt een zekere weerstand bij de docenten en maakt daarom minder gebruik van dit recht dan ze zou willen. Zij begrijpt dat het voor de docenten weer extra werk is. Volgens haar krijgt niemand vrijstellingen en dus ook zij niet.

Student B gebruikt wel een laptop voor de studie, maar niet tijdens de les. Ook zij geeft aan dat niemand in de les een laptop gebruikt. Ook zij wil niet opvallen in de groep. Het gebruik van opname apparatuur daar heeft ze nog nooit over nagedacht.

Materialen zijn over het algemeen toegankelijk, niet altijd van tevoren op BB, maar over het algemeen is zij tevreden over de manier van aanbieden. Zij heeft echter behoefte aan meer visuele ondersteuning, zoals overzichten en schema's. Dat zou beter kunnen.

Er is aandacht voor nieuwe termen en begrippen, maar de student heeft zich aangeleerd om moeilijke woorden en termen te noteren of te onderstrepen. Ze legt daarvan een woordenlijst aan. Ze zoekt zelf de betekenis op.

Student B is tevreden over de lay-out van de tentamens. Natuurlijk is er wel eens iets onduidelijk, maar daar is ze wel aan gewend geraakt. Het zal meestal wel aan haar zelf liggen.

Wat betreft de beoordeling op spelling, ook B zorgt dat zij haar werk eerst goed controleert op spelfouten voordat ze het inlevert. Ze gebruikt de spellingchecker en haar moeder helpt haar soms. Ook zij heeft vorig jaar tijdelijk begeleiding gehad en maakt af en toe gebruik van het programma Kurzweil dat in het loopbaancentrum staat, vooral om op het laatst haar werk nog eens na te kijken en te laten oplezen. Zij vindt het jammer dat er geen speciale begeleiding meer is. Dat vond ze toen heel prettig.